

TOKAJ-HEGYALJA EGYETEM

COMENIUS INTÉZET / Kulturális Örökség Tudományok Tanszék

A SZŐLÉSZET ÉS BORÁSZAT REPRESENTÁCIÓJA AZ 1900-AS PÁRIZSI VILÁGKIÁLLÍTÁSON, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TOKAJI BORVIDÉK RÉSZVÉTELÉRE

REPRESENTATION OF VITICULTURE AND WINEMAKING AT THE 1900 PARIS
WORLD'S FAIR, WITH SPECIAL REGARD TO THE PARTICIPATION OF THE TOKAJ
WINE REGION

TDK DOLGOZAT

Készítette: Pacsuta Szilvia

Konzulens: Nemesné Dr. Kis Tímea

SÁROSPATAK, 2024.

Bevezetés

Dolgozatom témája, *A szőlészet és borászat reprezentációja az 1900-as párizsi világkiállításon, különös tekintettel a Tokaji borvidék részvételére* az átfogó kutatási programom része, amellyel a 2024/25-ös egyetemi évre az EKÖP felsőoktatási kutatói ösztöndíjában részesültem. Jelen TDK dolgozatomban a mostanáig elért eredményeimet kívánom összefoglalni és bemutatni. Ezek az eredmények és információk már önmagukban is értékesek a régió múltjának szempontjából, azonban a további kutatási irányok és lehetőségek reménykeltők abban a tekintetben, hogy az 1900-as párizsi világkiállítás tokaji szőlészeti és borászati vonatkozásait kellő mértékben feltárhassuk. Ennek jelentősége abban áll, hogy a világkiállítások történetének kutatásai mostanáig nem fedték le kellőképpen a szőlészeti, borászati vonatkozásokat, így a tokaji borvidék részvételének mértéke és jelentősége is feltáratlan egyelőre.

A következő fejezetekben rövid áttekintést nyújtok a világkiállítások történetéről és azok jelentőségéről a rendező és résztvevő országok számára, majd közelebbről az 1900-as párizsi világkiállítást mutatom be a legfontosabb részletek ismertetésével. Ezt követi a szőlészeti és borászati vonatkozású szekciók ismertetése, majd közelebbről a magyar részvétel bemutatása. A Tokaj-hegyaljai borvidék részvétele jelenti a dolgozatom fő tartalmát. A régió reprezentációját a résztvevők, kiállított tárgyak és a díjazottak kifejtése jelenti, az eddigi eredmények alapján a további kutatási lehetőségek vázolásával.

Az 1900-as párizsi világkiállítás a szőlészet számára azért is jelentett egyedülálló bemutatkozási lehetőséget, mert a század végén pusztító filoxéra járvány, amely a szőlőültetvények nagy részét elpusztította a magyar borvidékeken is, 1900-ra már érezhetően kontroll alá került. Az újratelepítés egyben a megújulás lehetőségét is magában hordozta, amelyet a Tokaji borvidék sikerrel ragadott meg, a minőségre fókuszálva olyan fajtákat telepítettek, amelyekben a korábbi hosszú hanyatlásból való kiutat látták. Az 1900-as világkiállításon bemutatkozott magyar szőlészet már a filoxéra utáni, megváltozott szőlészeti koncepciók tükré volt. Ezért a későbbiekben érdemesnek látom összevetni a korábbi kiállításokon bemutatott szőlőfajtákkal is.

A dolgozatom elkészítése során törekedtem az elsődleges források felhasználására. Az eltelt több, mint 120 év ellenére számos eredeti dokumentum megőrzésre került, egy részük digitalizálva

szabadon elérhetővé vált: a kiállítás eredeti, francia nyelvű katalógusai, az osztályok és csoportok bemutatói, úgy, mint a zsűri által készített beszámolók, amelyekben részletesen értékelték a bemutatott kiállításokat. A fotográfia már szélesebb körben elérhetővé vált 1900-ra, így nem csak tervrajzok és grafikák vagy akvarellek, hanem a valóságot az előbbieknél részletgazdagabban tükröző fényképek is fennmaradtak, amelyek a kiállítás hitelesebb megismerését segítik. A másodlagos források, mint például a korabeli sajtóban megjelent, a nagyközönség tájékoztatására szolgáló általánosabb jellegű, illetve kifejezetten a szakmai közönség igényeit kielégítő beszámolók, az egyes országok által kiadott kiállítási kalauzok, beszámolók szintén gazdagították a tanulmányom tartalmi részét, valamint lehetőséget biztosítottak arra, hogy betekintést nyerhessek a kiállítások különböző szemszögből történt megítélésének összevetésében. Néhány hazai szakember behatóan foglalkozott az 1900-as párizsi világkiállítással, nem a szőlészet és borászat reprezentációjával, hanem például az építészeti, iparművészeti vagy világkiállítás-történeti szempontokra koncentrálva, azonban számos olyan értékes kontextust és részinformációkat szolgáltatottak a munkám számára, amelyek tovább vitték a kutatásomat. Székely Miklós, Lövei Pál illetve Gál Vilmos kutatásai és publikációi kitűnő forrásként szolgálnak a kutatásom során, tanulmányaik gondolatébresztőként is szolgáltak több alkalommal. Közgyűjteményekben őrzött műtárgyakat is felhasználtam a dolgozatomban, a sárospataki és tokaji múzeumok szőlészeti és borászati gyűjteményei tárgyi vonatkozású segítségeket adtak. Bár bőséges korabeli források érhetők el a témában, az elemzésem során látni fogjuk, hogy a dokumentálás iránti korabeli elvárások, normák sajnos nem teszik a ma kutatójának lehetővé, hogy minden részletre kiterjedően átláthassa a reprezentált kiállítókat, szőlőket, borokat; az elérhető katalógusok részletessége erre nem terjed ki. A kutatást szintén akadályozza, hogy a Magyar Mezőgazdasági Múzeum gyűjteményének nagy része a 20. század történelmi viharaiban megsemmisült: fontos tárgyak, dokumentumok váltak a háború martalékává vagy tűntek el nyomtalanul az évtizedek során.

A fenti okokból kifolyólag fontosnak tartom összegyűjteni és szintetizálni azokat a forrásokat és információkat, amelyek fennmaradtak a világkiállítás szőlészeti és borászati szekciójából, hogy a Tokaj-hegyaljai borvidék életének egy rövid, de fontos fejezetét megismertethessem az Egyetem és a szakma érdeklődőivel. Kik állítottak ki Párizsban? Hogyan nézett ki a magyar szőlészeti és borászati installáció? Milyen fogadtatása volt a kiállítóknak és kiállítási tárgyaiknak? Milyen utóhatása volt a magyar részvételnek, milyen hatása volt a Tokaji borvidék társadalmi és gazdasági életére nézve?

Röviden a világkiállítások 19. századi történetéről

„*A világkiállítások a 19. század hivatalos névjegyei.*”¹, írja Werner Hofmann *A földi paradicsom* című könyvének világkiállításokról szóló fejezetében. A 19. század második fele rendkívül izgalmas időszak volt, a gazdasági fejlődés, iparosodás, a politikai események, társadalmi változások, például a városok térnyerése, hatalmas igényt generáltak arra, hogy az országok megismerjék mások termékeit, újdonságokat, modern technológiákat tudjanak hazavinni és meghonosítani. Ezen túl a világkiállításoknak egy sokkal mélyebbre húzódó szerepe is volt, hiszen új világrend volt kialakulóban, amely optimizmust keltett, de egyben kételyeket is. Az önbemutakozás igénye, a „közszemlére tétel”, ahogy Hofmann nevezi, kiragadja a tárgyakat a saját környezetükből és kiállítási térbe helyezi, hogy a valóságtól eltávolodva fétissé váljon². Már 1851 előtt is léteztek nagyszabású kiállítások és vásárok, azonban az első hivatalosan megrendezett világkiállításra 1851-ben Londonban került sor, amelyet Albert herceg kezdeményezésére és aktív közreműködésével rendeztek meg a Kristálpalotában. Az expo hatalmas siker volt, így ezután továbbiak követték a sorban, rendszeres időközönként. London után két évvel az Egyesült Államok, New York vette át a stafétát, majd 1900-ig elsősorban európai államok rendezték, de Ausztrália és az USA is megtalálható a kiállító országok listáján.³

Az 1900-as párizsi világkiállítás

Az 1900-as világkiállítás Párizs történelmében az ötödik expo volt, amikor elnyerte a rendezés jogát, 1855, 1867, 1878 és 1889 után. Sorrendben a 25. volt a világkiállítások hivatalos listáján. 1900. április 15. és november 12. között 212 napon át várta a látogatókat. Az 1900-as kiállítás a gazdasági nehézségek és folyamatos sztrájkok ellenére szinte minden tekintetben kiemelkedett elődeitől. A kiállítást több, mint ötvenmillióan látogatták meg, ebből harmincnyolcmillióan váltottak rá belépőjegyet. Jól érzékelteti a rendezvény iránti kiemelt érdeklődést, hogy 1900-ban Franciaország lakossága körülbelül negyvenegymillió fő volt.

¹ Werner HOFMANN, *A földi paradicsom: 19. századi motívumok és eszmék*, Bp., Képzőművészeti Kiadó, 1987, 86.

² U.o. 87-90.

³ DIÓSZEGI György, GÁTI József, *A látnivaló temérdek: Magyarország szerepe a világkiállítások történetében*, Bp., B+V Kiadó, 1992. 6-12.

Összesen 83.047 kiállított tárgy volt jelen, ebből 38.253 francia. A kiállítás 216 hektáron helyezkedett el, melyből 112 hektár a Mars mező, az Invalidusok és a Szajna part területe volt, valamint 104 hektár a vincennes-i erdőnél terült el. A kiállítás grandiozitása több tényező összjátékának volt köszönhető. 1851 óta ezek az események egyre nagyobb figyelmet kaptak, egyre több kiállító jelent meg, újabb és újabb nemzetek képviseltették magukat. A kezdetek idején az expo még az egyes kiállítók bemutatkozásának színtere volt, de időről időre – amely köszönhető a párhuzamosan futó kulturális, politikai irányzatoknak és eseményeknek is – a nemzetek kollektív bemutatkozási lehetőségévé vált.

Az 1900-as év mint századforduló, nagy várakozásokat ébresztett a modern társadalomban. 1851 óta már kilenc világkiállítás került megrendezésre; számos nemzetközi, országos vagy lokális kiállításon keresztül a szakma és az érdeklődők már megismerkedhettek a kiállítások természetével, a magyarországi 1896-os grandiózus millenniumi kiállítás különösen nagy hatással volt a közvéleményre, így emiatt is nagy figyelem irányult a közelgő századfordulós kiállításra.

A technikai fejlődésnek köszönhetően az 1900-as kiállításra már sokkal egyszerűbben és gyorsabban el lehetett jutni Párizsba, mint fél évszázaddal korábban a londoni eseményekre. Részben ennek is köszönhető, hogy a látogatók száma ugrásszerűen megnőtt a korábbi kiállításokhoz viszonyítva. Párizs városa számos infrastrukturális beruházással bővült az exponak köszönhetően. Ekkor épült meg a Gare de Lyon és Gare d'Orsay pályaudvar, metróvonal, amelyekkel a város hosszú távon gazdagodott.⁴

Magyarország részvétele az 1900-as párizsi világkiállításon

Magyarország számára az 1900-ban Párizsban és környékén rendezett világkiállítás az 1896-os Millenniumi Kiállítás méltó folytatása volt. Ez volt az első olyan világkiállítás, ahol a nemzet önállóan mutatkozhatott be, nem Ausztriával közösen. Így a reprezentáció nemzeti jellege nagy hangsúlyt kapott, illetve azok a törekvések is, amelyek országunk helyét kívánták Európán belül meghatározni. Lukács Béla, a világkiállítás kormánybiztosa írásában nyíltan kifejtette, hogy a kiállításon való nagy volumenű, minden területre kiterjedő részvétel által azt kívánják elérni,

⁴ GÁL Vilmos, *Világkiállító magyarok*, Bp., Holnap Kiadó, 2008., 107-108.

hogy hazánk, „a kiket eddig kelet és nyugat mesgyéjén állóknak tekintenek,” a művelt nyugathoz számítsa.⁵

1897-ben, a XVIII. törvénycikkelyben az Országgyűlés hárommillió korona hitelt szavazott meg a párizsi világkiállítás költségeinek fedezetére.⁶ A törvény Bárd Dániel Ernő, kereskedelemügyi minisztert bízta meg a végrehajtással. A törvény szövege alapján, a megszavazott pénzösszeg hitelként illette a világkiállítás magyar részvételét, következtetésképpen a parlament arra számított, hogy a kiállításra fordított költségek meg fognak térülni.

Íme néhány részvétellel kapcsolatos számadat, amely összehasonlítja a magyar részvételt néhány nagyobb volumenű résztvevő ország szereplésével. A táblázat látványosan kimutatja hazánk részvételének súlyát az összehasonlításban. Az éremtáblázaton Magyarország összesítve ötödik helyezést ért el.⁷

	Kiállítási tárgyak	Nyertesek %	Nagydíjat nyertek %	Nagydíjak száma
Magyarország	3299	41	3	87
Ausztria	1092	80	9	99
Németország	2696	74	9	248
Olaszország	3130	64	4	132
Franciaország	23619/3006 ⁸	62	4	1392/191 ⁶
Japán	2128	61	2	38
Nagy-Britannia	3193	58	6	194
Belgium	1413	57	7	101
Oroszország	3179	55	7	210
Románia	2255	61	2	53
Spanyolország	1526	47	2	33
Portugália	3151	42	1	40
USA	7610	31	3	217
Mexikó	3478	30	1	37

1. táblázat: A kiállítás díjazottjainak résztvevő országonkénti eloszlása.

⁵ LUKÁCS Béla, *Magyarország az 1900. évi párizsi világkiállításon*, Vasárnapi Újság, 1899/17, 271.

⁶ 1897. évi XVIII. Törvénycikk Magyarországnak az 1900. évi párizsi nemzetközi kiállításon leendő hivatalos részvételével járó költségek fedezéséről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyi?docid=89700018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fpagenum%3D34> Letöltés 2024.10.24

⁷ Albert PICARD, *Rapport Général Administratif et Technique*, 8 vols., Imprimerie Nationale, Paris, 1902–1903.

⁸ Arányosított számadat: az első számadat a valós adat, a második egy arányosított számadat, amely Nagy-Britannia, Németország és Olaszország adatainak átlaga, annak érdekében, hogy Franciaország arányaiban messze nagyobb részvételét az adatok szintjén összehasonlíthatóvá tegyük.

A vámigazgatóság jelentése szerint a kiállításon az ötvenkilenc külföldi állam kiállítási tárgyai összesen 43.365.500 tonnát nyomtak, összértékük 250.564.000 frank volt. Magyarország 4.000.000 tonna tömegű kiállítási tárgyat szállított ki Franciaországba, negyvenhárom millió frank értékben.⁹ A fenti szám adatok jól ábrázolják, hogy a magyar részvétel milyen nagy volumenű volt a többi résztvevő ország jelenlétéhez képest.



1.kép: A magyar pavilon Szajna felőli ábrázolása korabeli képeslapon

A magyar részvétel értékelésére 1903-ban Miklós Ödön, az elhunyt Lukács Béla örököse a kormánybiztosi poszton, 280 oldalas kötetet adott ki, összegezve a kiállítókat és elkészítette a kiállítás pénzügyi beszámolóját. Írásából tudjuk, hogy a magyar pavilont látogatták a legtöbben, naponta öt-hatezer látogatót vonzott. Bár a pavilonok csak ideiglenesen épültek, a franciák szerették volna megtartani a magyar épületet.¹⁰

Az 1900-as párizsi világkiállítás idején a fotográfia már elterjedt technológia volt. Ezért a világkiállítás vezetősége rendeletben szabályozta a fotózás szabályait az expo területén. A francia kiállítási területeken a kézikamerák használata szabadon engedélyezett és díjmentes volt. Az állvánnyal történő fotózáshoz engedélyt kellett kérni és fotójegyet válthattak a fényképészek, amely egyszeri alkalomra 25 frankba került, a kiállítás teljes időszakára pedig ezer frankért válthatták ki a fotósok. Délután egy óra után azonban nem volt szabad fényképezniük. A külföldi

⁹ Die Künste auf der Pariser Weltausstellung. Brünner Morgenpost, XXXVII/3, 1902.01.04., 2.

¹⁰ MIKLÓS Ödön: Magyarország és társországai az 1900-ik évi párizsi nemzetközi kiállításon. Bp., Athenaeum, 1903., 167-171.

kiállítók standjainak fényképezéséhez azonban az érintett országok megbízottjain keresztül a kiállítók engedélye is szükséges volt.¹¹ Ezért lehetséges az, hogy bár számos fényképet találhatunk a világkiállításról, de a magyar installációkról, a magyar pavilon kivételével, csak korlátozott számú fotográfia érhető el. A világkiállítás hivatalos magyar fényképésze Erdélyi Mór volt, aki megörökítette a magyar kiállítók valamennyi standját.¹² Erdélyi Mór képanyagának áttekintése a projekt következő fázisában fog történni a Magyar Mezőgazdasági Múzeum kutatóinak segítségével. Reményt keltő a múzeum válasza, hogy a magyar kiállítás szőlészeti és borászati részlegéről is hiteles képdokumentumokat dolgozhatnak fel a közeljövőben. Jelenleg a külföldi standok fotói, valamint a Millenniumi kiállítás installációi adnak támpontot arra nézve, hogy miként reprezentálta Magyarország a szőlészetét és boraszatát.

A szőlészet és borászat reprezentációja a világkiállításon

A szőlészet és a borászat a mezőgazdasági szekcióban kapott helyet. A mezőgazdasági kiállításokat a nemzetek pavilonjain kívül, a Mars mezei csarnokban (Champ de Mars) helyezték el, ahol a hatalmas téren Franciaország osztozott a külföldi kiállítókkal.

Ebben a csarnokban az alábbi mezőgazdasági és élelmezési kategóriák kaptak helyet:

VII. csoport: Mezőgazdaság; 35–42. osztály

- 35. Földművelési eszközök és folyamatok
- 36. Szőlészeti eszközök és folyamatok
- 37. Mezőgazdasági ipari eszközök és folyamatok
- 38. Agronómia – agronómiai statisztika
- 39. Növényi eredetű mezőgazdasági élelmiszer készítmények
- 40. Állati eredetű mezőgazdasági élelmiszer készítmények
- 41. Nem élelmezési célú mezőgazdasági készítmények
- 42. Hasznos rovarok és termékeik. Kártevő rovarok és parazita növények

¹¹ *Inland*. Brünner Zeitung, 1900.04.9. 82., 3.

¹² VÖRÖS Éva, *Erdélyi Mór fotográfiai - A Magyar Mezőgazdasági Múzeum tárgykatalógusai 3.*, Bp., MMM, 2012, 76.

X. csoport: Élelmezés 55–61. osztály

- 55. Élelmiszeripari eszközök és folyamatok
- 56. Malomipari termékek és származékaik
- 57. Pékipari és cukrászipari termékek
- 58. Húskonzervek, halkonzervek, zöldség- és gyümölcskonzervek
- 59. Cukrok és cukrászipari termékek, fűszerek és ízfokozók
- 60. Borok és borpárlatok
- 61. Szirupok és likőrök, egyéb párlatok. Ipari alkoholok.

E dolgozatban elsősorban a VII/36. és a X/60. osztályokat vizsgálom, azonban a résztvevő szőlőiskolák miatt a Kertészeti Kiállítás (VIII. csoport) egyes részeit is érintőlegesen bemutatom.



2. kép: A Mezőgazdasági és Élelmezési Palota külföldi kiállítóinak részlege.

A képen Németország, Ausztria, Svájc, Oroszország kiállítási terei azonosíthatók, Magyarország installációja a jobb alsó sarokban csak kis részletében látható.

Magyarország szőlészete és borászata a világkiállításon

A mezőgazdasági kiállításon belül jelentős szerepet kapott a szőlészet és a borászat bemutatása, valamint ezeken felül a technológiai újítások, egyéb termékek kiállítása, amelyek a szakirányokhoz kapcsolódnak. A kiállítás jelentősége abban is keresendő, hogy Magyarország, az ipari fejlődés és ipari törekvések ellenére továbbra is elsősorban agrárfókuszú gazdaságot tudhatott magáénak.

A magyar szőlészeti és borászati kiállítás rendezésével Kövessy Ferencet bízták meg. Kövessy a debreceni Gazdasági Akadémia után a budapesti felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyamot végezte el, majd a Magyar Királyi Központi Szőlészeti Kísérleti Állomás és Ampelológiai Intézetnél magyar királyi szőlészeti és borászati felügyelői állást kapott.

Korábban, 1896-ban őt kérték fel a Millenniumi Kiállítás szőlészeti részlegének rendezésére, emellett kiválóan ismerte a francia szakmai fórumokat. Ez annak volt köszönhető, hogy Darányi Ignác földművelésügyi miniszter felkérésére 1897-ben Franciaországba költözött, hogy tanulmányozza a filoxéra elleni védekezés módszereit és hatékonyságát azért, hogy azokat a hazai környezetbe átültethessék. Montpellier-ben és Párizsban több, mint négy évet tartózkodott, közben többször hazatért előadásokat tartani a külföldi tapasztalatairól.¹³ A kiállítás rendezéséhez így nem csak szakmai ismereteivel járulhatott hozzá, hanem a közvetlen franciaországi tapasztalatai is segítettek abban, hogy a kiállítás installációja, tartalmi elemei a francia nagyközönség és zsűri számára egyaránt imponáljanak. A későbbi fejezetekben olvasható lesz, hogy munkáját számos siker koronázta.

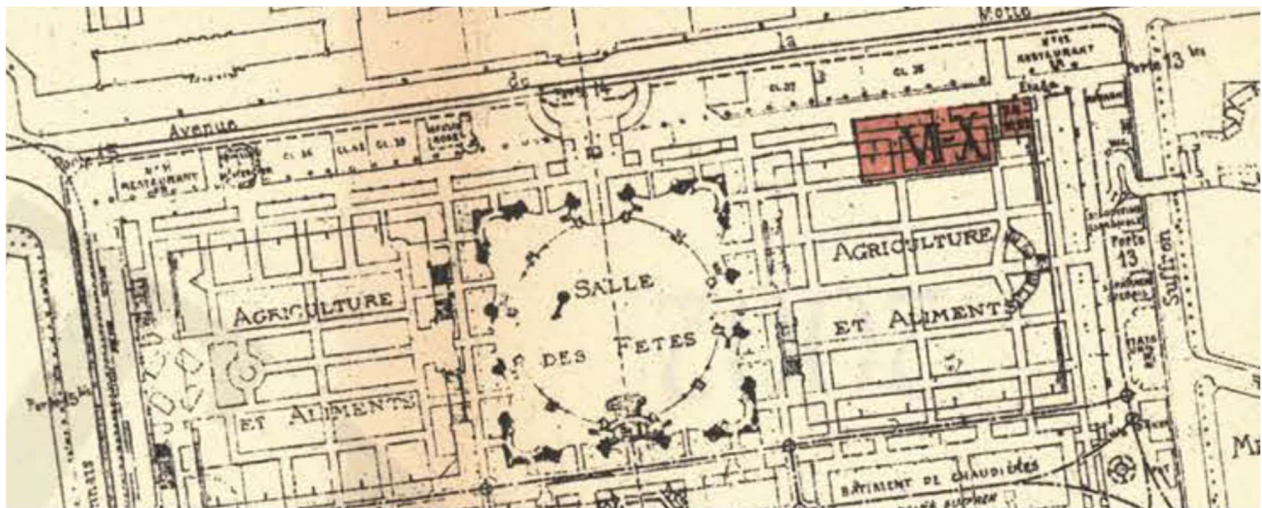
Az országok a részükre biztosított területet szabadon tervezhették meg és használhatták fel, melyet a rendező bizottság hagyott jóvá. A feltételek közt szerepelt, hogy tűzállóak legyenek és az alagsorban nem kiállítási célú helyiséget is kellett tervezni. A magyar kiállítás a Mezőgazdasági és Élelmezési Palota csarnokán belül helyezkedett el. Három kereszt irányú szekcióból állt, homlokzata 7,5 méter magas volt. Az építész, Fittler Kamill, Jámbor Lajos és Bálint Zoltán tervezték az installációt, akiknek szintén volt már kiállítás tervezési tapasztalatuk, mert irodájuk korábban részt vett például az ezredéves kiállítás tervezői munkáiban is.¹⁴ Munkájukról a szakma elismerően írta meg, hogy magától értetődő természetességgel kapcsolta össze a mezőgazdasági

¹³ BARTHA Dénes, *Kövessy Ferenc (1875-1945) élete és munkássága*, Erdésznapjaink arcképcsarnoka, Sopron, Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Kar) 2009., 5-7.

¹⁴ ALPÁR Ignác, *Fittler Kamill*, Magyar Iparművészet, Bp., 1910.06.13., 219.

termelést és a feldolgozott késztermékek bemutatását.¹⁵ A pályázat kiírója az egységesség és a művészi felfogás, a színvonal betartását tartotta elsődleges szempontnak. 25.000 forint tiszteletdíjat kaptak munkájukért, amelybe beletartozott a tervezésen felül a kivitelezés megszervezése és felügyelete is.¹⁶

Két részre: a mezőgazdasági és élelmiszeripari iparágak bemutatására tagolódott a kiállítás. Az installációk fő motívuma a szőlőfürt és szőlőlevelek voltak. A mezőgazdasági szekció bemutatása a mezőgazdasági szakoktatás bemutatásával kezdődött, majd ezt követte a második térszakaszban a szőlészeti és borászati kiállítás.¹⁷



3. kép: A Mars mezei csarnok térképe. A VII-X. csoportok magyarországi kiállítóinak elhelyezkedése a mellékelt térképen piros színnel jelölve látható.

Az előzetes tervek szerint valamennyi kiállítási tárgyat 1900. február közepéig a helyszínre kellett szállítani. Ezért a kiállítás kormánybiztosa, Lukács Béla a sajtón keresztül is felhívta a kiállítók figyelmét, hogy amennyiben a szállításról nem közvetlenül ők gondoskodnak, akkor a tárgyakat 1899. november 15. és december 15. között bocsássák rendelkezésre.¹⁸

¹⁵ BOSÁNYI Endre, *Magyarország élelmezési ipara*. Magyarország a párisi világkiállításon, Bp., Hornyánszky Ny., 1901, 145–152.

¹⁶ SZÉKELY Miklós, *Az ország tükrei. Magyar építészet és művészet szerepe a nemzeti reprezentációban az Osztrák-Magyar Monarchia korának világkiállításain*, Bp., CentArt, 2011., 132.

¹⁷ BOROS Samu, *A párisi magyar kiállítás kalauza*, Bp., 1900., Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 21-22.

¹⁸ *Beküldési határidő a párisi világkiállításon*, Borászati Lapok, XXXI/255, 1899.06.18., 502.

A századfordulós párizsi kiállítás előzménye, a Millenniumi Kiállítás – 1896.

A szőlészeti és borászati szekció koncepciója és kiállításai az 1896-os Ezredéves kiállítás tárlatain alapulnak, ezért érdemes összevetni a kettő szőlészeti-borászati vonatkozású adatait.

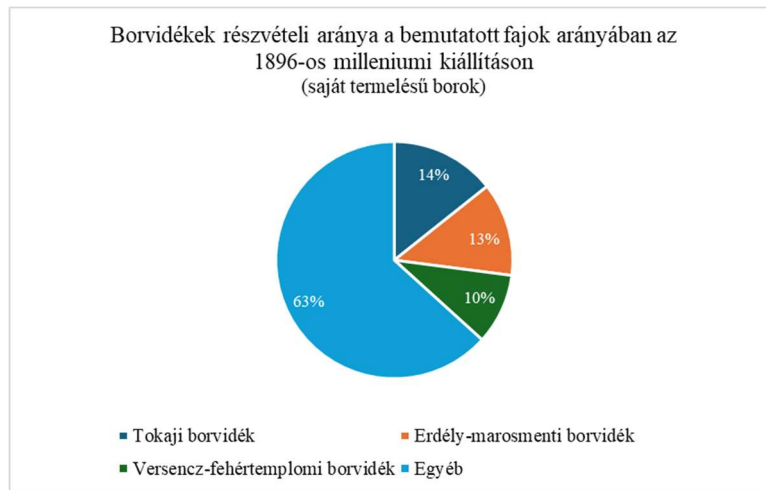
A Millenniumi Kiállításról számos írott és fényképes forrás áll rendelkezésünkre, ezért első lépésként az 1896-os szőlészeti és borászati kiállításunk résztvevőiről készítettem összesítést, borvidékekre lebontva.



4. kép: Millenniumi kiállítás: Domány József bortermékeinek pavilonja.

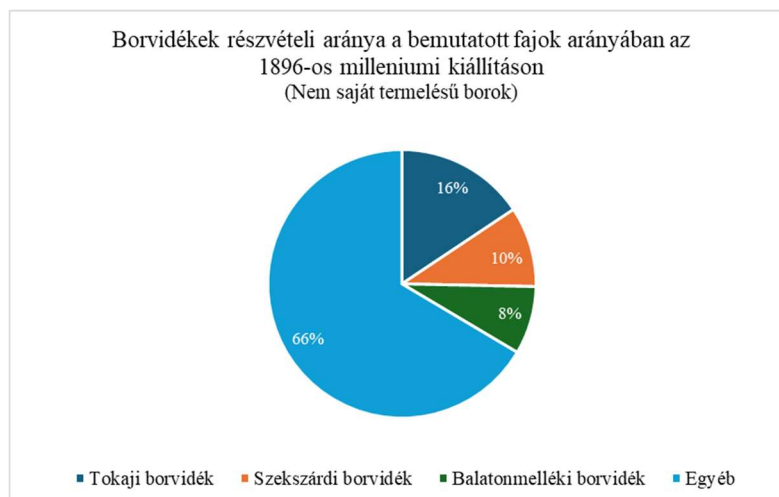
Az 1896-os millenniumi kiállításon 583 termelő mutatkozott be összesen 2724 saját termelésű borral. A Tokaji borvidék aránya kiemelkedő volt, 64 termelő hozta el bemutatni 388

faját a mustrára, ezzel 14%-os arányban vett részt a tárlaton. Második helyen az Erdély-marosmenti borvidék (13%) szerepelt, megelőzve a Versencz-fehértemplomit (10%).



1.ábra: Borvidékek részvétele a Millenniumi kiállításon – saját termelésű borok

Az 1896-os kiállításon nem saját termelésű borok is bemutatkoztak, melyeket jellemzően szövetkezetek, egyesületek, vendéglősök, kereskedők állítottak ki, összesen 293 kiállító 676 borával. A Tokaji borvidék ebben a kategóriában is kiemelkedett részvételével, ahogy a következő diagram ábrázolja: 31 kiállító jelent meg a mustrán, összesen 105 borfajtaival. Így a kiállított borok 16%-a származott a borvidékről, a Szekszárdi (10%) és a Balatonmelléki (8%) régiókat megelőzve.



2.ábra: Borvidékek részvétele a Millenniumi kiállításon – nem saját termelésű borok

Összesítve a számadatokat, mindösszesen 876 kiállító 3400 borfajtával találkozhattak a kiállítás látogatói. A Tokaji borvidéket 95 kiállító 493 borral képviselte, ami a teljes állomány 14.5 %-át jelentette. A kiállítók jellemzően a borvidékre speciálisan jellemző aszúborokkal, szamorodnikkal mutatkoztak be, esszencia és fordítás is előfordult, de asztali borokkal nem voltak jelen. Kutatásom következő fázisa az 1900-as világkiállításon való részvétel arányait vizsgálja majd, összevetve az ezredéves kiállítás számadataival. Érdekesnek tartom megvizsgálni, hogy a Tokaji borvidék jelenléte százalékos arányban vajon változott-e a világkiállításra, amennyiben igen, milyen irányban tért el az 1896-os budapesti kiállítás részvételétől. Ezeket az összefüggéseket a kutatói pályázat második szakaszában tervezem nyilvánosságra hozni.

A kiállítókat, boraikat és a borok jellemzőit a *Magyarország az ezredik évben* című könyv VI. részéből ismerhetjük meg, ahol Engelbrecht Károly publikálta a *Szőlő- és borgazdaság* című fejezetet. Valamennyi résztvevő bort vizsgálatnak vetettek alá, hogy a borzsűri munkáját ezzel is segítsék, részletes információt kapjanak a nevezett borok alkohol-, sav- és extrakttartalmáról.¹⁹

Az alábbi tokaj-hegyaljai bortermelők az 1896-os, illetve az 1900-as kiállításokon is elismerésben (érem vagy oklevél) részesültek:

Adriányi Kálmán (Tolcsva) öt borfajtával képviselte magát: 1888. szamorodni, 1888. fordítás, 1883. aszúbor, 1875. aszúbor, 1869 esszencia.

Hammersberg Jenő Ó-Liszkáról egy szamorodnit, egy aszúbort és egy muskotály aszúbort állított ki. A katalógus nem tartalmaz évjáratot.

Képes Gyula sátoraljaújhelyi pincéjéből egy 1889. évjáratú 4-puttonyos aszúborral szerepelt.

Kicsinkó Antal (Tokaj) három borral volt jelen: 1885. 4-puttonyos aszú, 1889. 4-puttonyos aszú, 1889. tokaji szamorodni.

¹⁹ ENGELBRECHT Károly, *Szőlő- és borgazdaság*, Magyarország közigazgatási és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye VI., Bp., Pesti Nyomda Rt., 1897., 521-626.

B. Kovácsy Ferenc (Tállya) a néhai B. Kovácsy Gábor terméséből küldött három bort Budapestre: 1890. és 1891. tokaji ojtványborok²⁰, 1895. tokaji ojtvány aszúbor.

Neuwohner Manó a mádi pincéjéből 5 borfajtaival jelentkezett: 3 palack tokaji szamorodni és 2 tokaji aszúbor volt a polcán, a katalógus évjáratot nem tüntetett fel a borai mellett.

A tolcsvai **Propper Bernát** egy 1889-es évjáratú tokaji édes szamorodnit mutatott be.

Az abaújszántói **Zimmermann Lipót** jelentős kollekción vonultatott fel a kiállításon. Az általa bemutatott palackok közül a legérdekesebb tétel egy 1827-es évjáratú, azaz majdnem 70 éves tolcsvai esszencia volt. Zimmermann borainak földrajzi eredete szinte az egész borvidéket lefedte, ahogy azt a felsorolás is mutatja, Abaújszántó, Mád, Tállya, Tarcal, Bodrogkeresztúr, Tolcsva szőlőiből készültek a borai.

- 1889. tolcsvai szamorodni
- 1874. tolcsvai 5-puttonyos aszú
- 1880. mádi 6-puttonyos aszú
- 1885. tállyai 6-puttonyos aszú
- 1889. bodrogkeresztúri 6-puttonyos aszú
- 1890. abaújszántói esszencia
- 1889. tarcali esszencia
- 1888. abaújszántói esszencia
- 1870. tolcsvai esszencia
- 1827. tolcsvai esszencia
- 1890. abaújszántói szamorodni
- 1888. abaújszántói szamorodni
- 1885. mádi szamorodni Andrássy Gyula gróf szőlőiből
- 1883. mádi szamorodni Andrássy Gyula gróf szőlőiből.

²⁰ Ojtványbor: az oltványbor régies megnevezése, oltott, a filoxérával szemben ellenállóbb szőlőtőkéről származó bor

Az 1896-os kiállításon nem találkoztunk a nevükkel, de az 1900. évi párizsi kiállításon már díjat nyertek: Borsai Miklós, Rothfuchs János, gróf Wolkenstein Oswald.

Amint a bevezetőmben utaltam rá, az 1900-as világkiállítás a filoxéra elleni küzdelem utáni megújulás bemutatkozási lehetősége is volt. Magyarország szőlőtermő területe 1880 és 1905 között, különösen 1885 után erősen megfogyatkozott, közel 155 ezer hektárral csökkent a huszonöt év alatt. Ezt egyértelműen a filoxéra járvány okozta, melynek tetőfoka az 1895-ös év volt. Az érintett területek sok helyen parlagon heverték vagy már nem szőlővel telepítették újra, hanem más kultúrnövények léptek a helyükbe.²¹

1900. Párizs: A magyar szőlészeti és borászati kiállítás ismertetése



5. kép Magyarország szőlészeti térképe, borvidékek térképei, talajminták és szőlőfajták

²¹ A Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum ismertetője, Bp. 1907, Pallas Részvénytársaság Nyomdája 161.o. (kiadja a M.Kir. Földművelésügyi minister; A m. kir. Földművelésügyi minister kiadványai 8.sz.)

Az 1900. évi párizsi világkiállításon bemutatott Tokaj-Hegyalja térkép a világ legelső geológiai és szőlőművelési, avagy borgeológiai térképe, amely Szabó József munkája volt. Ez a térkép az 1865-ben kiadott Tokaj-Hegyalja album mellékletét képezte, eredeti mérete 672 mm x 679 mm.²²

Kézdi-Kovács László (1864–1942) festőművész állami megbízás alapján festette meg a nyolc akkor legjelentősebb szőlővidék nagyméretű (4 méter hosszú, 120 centiméter magas) olajfestményét, amely az installáción a csarnok oldalait képező lugasok felett kaptak helyet. A megfestett tájképek a következők:

Badacsonyi látképe
Erdély hegyalja (Celna-Gáldi völgy)
Kecskeméti Szikra-Alpár
Ménés (Arad hegyalja)
Moór-Csókakő
Pozsony szőlővidéke
Tokaj-Hegyalja.²³

Engelbrecht Károly részletesen ismerteti a Kézdy-Kovács festményeket. Tokaj-Hegyaljáról így ír: „A kép közepét a tokaji Kopaszhegy foglalja el, balról a tarczali völgy, Tarczal város tornyai s házai, valamint a Teréziahegy és kápolna látszik, a hegy lábánál a tarczali vinczellériskolaépület csoportja. A két hegy közötti völgyön át a Tállya felé húzódó hegylánczolat kiemelkedőbb csúcsai tűnnek fel, míg jobbról a Király-szőlő, Szarvas-szőlő. A háttérrel jobbról a Sátoralja-Ujhely felé húzódó trahit és ryalith hegyek töltik be. Az előteret Szabolcs felé a nagy magyar alföld képezi kukoriczás, napraforgós pásztákkal és virágos tarlókkal.”²⁴

A kiállítás zsűrije a VII. csoport 36. osztályának közreműködőjeként ezüstéremmel jutalmazta a művészt. A festmények további sorsáról egyelőre nem sikerült információkat felkutatni, azonban a kiállításokra jellemző volt, hogy a kiállított festményekre már a helyszínen vételi ajánlat érkezett, így a kutatás egyik további iránya a magángyűjtemények, külföldi

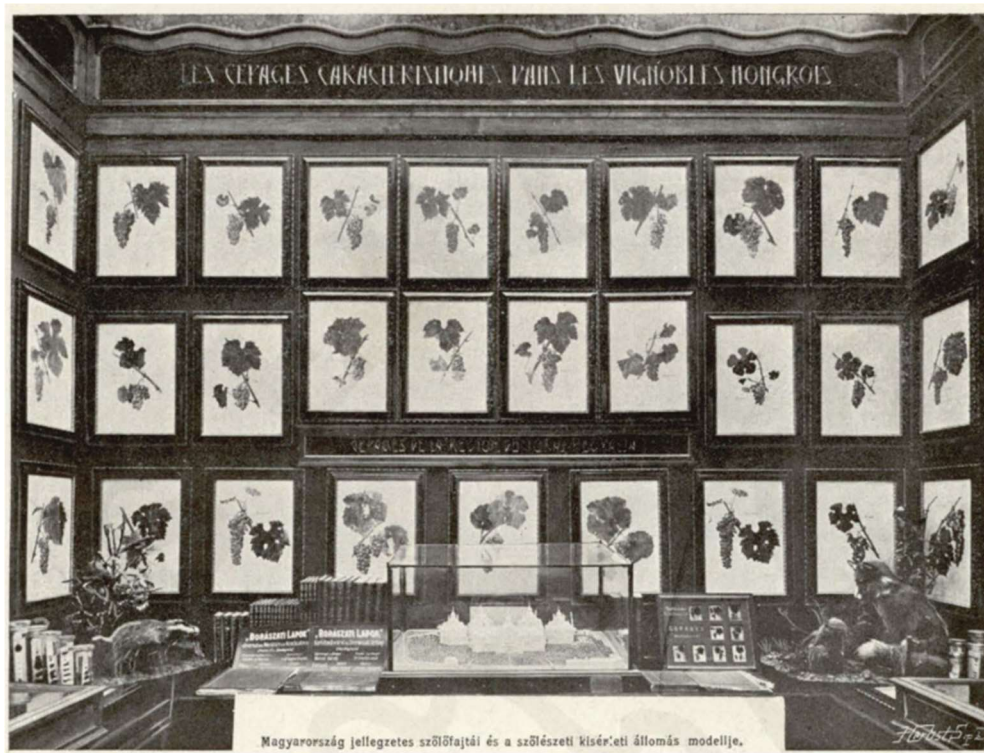
²² SÁNDOR Zsuzsa, *Egy kultúrkincs a 19. századból. Szabó József Tokaj-Hegyalja földtani s szőlőművelési térképe, 1865.*, Zempléni Múzea, 2024, Sárospatak, <https://zemlenimuzsa.hu/latohatar/sandor-zsuzsa-egy-kulturkincs-a-19-szazadbol-szabo-jozsef-tokaj-hegyalja-foldtani-s-szolo-mivelesi-terkepe-1865/> Letöltés: 2024.10.26.

²³ PORZSOLT Kálmán, *Kézdi-Kovács László kiállítása*. Pesti Hírlap, XXVIII/301., 1906.11.7. 1-3.

²⁴ Engelbrecht Károly, *Magyarország szőlészete és borászata*, Magyarország a párizsi világkiállításon, Bp., Hornyánszky, 1901., 188.

múzeumok gyűjteményes adatbázisainak vizsgálata lehet. Nem zárható ki az sem, hogy a festmények a Magyar Mezőgazdasági Múzeum gyűjteményébe kerültek, amely a II. világháború során súlyos károkat szenvedett.²⁵ Amennyiben valóban ott helyezték el a festményeket, akkor feltehetőleg megsemmisültek.

A Magyarországon jellemzően termesztett szőlőfajták bemutatása **Neogrády Antal** (1861–1942) festő akvarelljein keresztül történt a kiállítás VII. csoport, 36. osztályában, mely ábrázolások már az 1896-os Milleniumi Kiállításon is bemutatásra kerültek. Neogrády Antal 50²⁶ impozáns akvarellen keresztül mutatta be a szőlőfajtákat, hasonlóan a korabeli külhoni ampelográfiákhoz, amely kollekció szintén a zsűri ezüstérmét érdemelte a VII. csoport 36. osztályában. Neogrády a sorozatot Darányi Ignác földművelésügyi miniszter megrendelésére festette. A festő tökéletes formai hűséggel készítette el az ábrázolásokat.

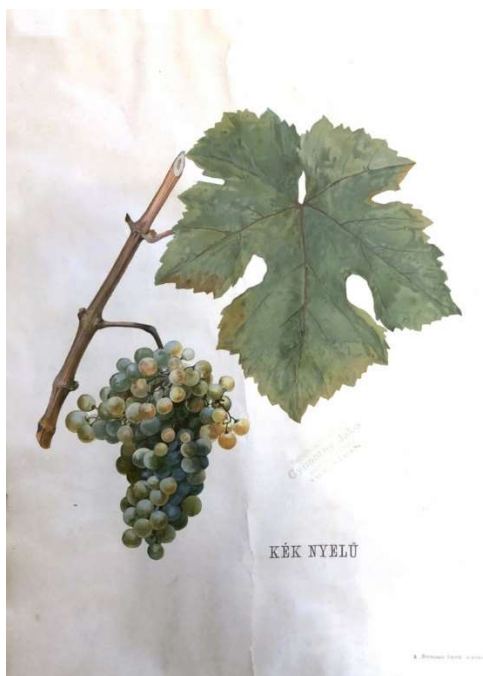


6. kép Neogrády Antal 29 szőlőfajtákat ismertető akvarellje a kiállításon, középen a Szőlészeti Kísérleti Állomás makettje.

²⁵ MATOLCSI János, ORBÁN László, *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum épülete - A budapesti Vajdahunyadvár*, Bp., Mezőgazdasági Kiadó, 1966., 8.

²⁶ A kiállítás hivatalos katalógusa szerint 50 fajta akvarellje került bemutatásra, Ambrus László 53 akvarellt említ a *Régi magyar szőlők* című munkájában.

Sajnálatos módon az eredeti akvarellek nem maradtak fenn az utókor számára, holott ampelográfiai szempontból precíz képet nyújtott a magyarországi szőlőkultúráról, ahogyan a filoxéra vész elmúltával újjászületett. Az akvarellek 1907-ben még biztosan a Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeumban őrizték.²⁷ A Borászati Lapok az újság mellékleteként sokszorosította és terjesztette a Neogrády akvarellek reprintjeit. 1914-ig összesen huszonkilenc szőlőfajta ábrázolásának a másolata készült el. Sajnos az I. világháború kitörése véget vetett ennek a sorozatnak, ezért mostanáig úgy vélte a szakma, hogy a további szőlőfajták ábrázolását a másolatokon keresztül sincs esélyünk megismerni. Ambrus Lajos kutatómunkája során a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár segítségét is igénybe vette a Neogrády-képek felkutatásához. Együttműködésük eredményeképpen a huszonkilenc megjelent fajtából huszonhárom szőlőfajta festmény-nyomatai váltak megismerhetővé²⁸. Ezek közül tokaji fajták az aranyfurmint, a hólyagos furmint, a hárslevelű, a sárga muskotály. A filoxéra előtt a leányka fajta is előfordult a borvidéken.²⁹



7. kép: 53. sorszámú tétel: a kéknyelű ábrázolása egy Neogrády-nyomaton

²⁷ A Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum ismertetője, Bp., Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 1907., 372.

²⁸ Darányi Ignác csemegeszőlő, Arany furmint, Hárslevelű, Ezerjő, Piros bakator, Mézesfehér, Leányka, Nemes kadarka, Kéknyelű, Erdei, Kövidinka, Királyszőlő, Olaszrizling, Juhfarkú, Szerémi zöld, Mustosfehér, Szlankamenka, Hoszzúnyelű, Ezeréves Magyarország emléke, Rakszőlő, Sárga muskotály, Ökörszem, Budai zöld, Hólyagos furmint, Kékfrankos, Mirkovácsa, Vörös dinka, Járdovány, Bogdányi dinka

²⁹ AMBRUS Lajos, *Régi magyar szőlők*, Bp., Kortárs Könyvkiadó, 2020

Kutatásom során számos elsődleges forrást volt alkalmam tanulmányozni, így az eredeti, Franciaországban publikált kiállítási beszámolókat, katalógusokat, zsűri által készített beszámolókat is eredetiben olvashattam. A források jelentős része nagyvonalúan tárgyalta a kiállított tárgyakat és dokumentumokat, azonban a Magyar Királyi Bizottság francia nyelven kiadott hivatalos katalógusa bővebb adatokat osztott meg a kiállítókról és a kiállításra került tárgyakról, így a Neogrády-féle akvarell kollekcióról is további információkhoz jutottam. Ez a kiadvány ötven kiállított képre hivatkozik és negyvenegy szőlőfajtát sorol fel, amelynek nagy része egybevág az Ambrus Lajos által összeírt fajtalistával, de nem teljes egészében. A két lista használatával így a teljes kollekcióból negyvenhárom fajtát sikerült azonosítani. A következő szőlőfajták akvarellképei biztosan kiállításra kerültek Párizsban:

*aprófehér, piros bakator, beregi rózsás, bogdányi dinka, Darányi Ignác csemegeszőlő, erdei, Ezeréves Magyarország emléke, ezerjó, fehér gohér, hárslevelű, füger, furmint, arany furmint, hólyagos furmint, Erdély dicsősége, pécsi szagos, hosszúnyelű, juhfarkú, nemes kadarka, kék frankos, kék gohér, kéknyelű, királyszőlő, kövi dinka, leányka, lisztesfehér, Mathiasz Janos úr, mézesfehér, mirkovácsa, sárgamuskotály, Alexandriai fehér muskotály, mustos fehér, ökörszem, vörös dinka, piros kecskecsöcsű, rakszőllő, olaszrizling, szlankamenka, zöld szilváni, szerémi zöld, Budai zöld, zöld dinka, járdovány.*³⁰

Időszaki borszőlőversenyek

A világkiállítás ideje alatt két különleges időszaki borszőlőversenyre került sor. Az első 1900. szeptember 3-tól 6-ig, a második szeptember 26–30. között, ahová a gazdák elküldhették a bemutatásra szánt szőlőiket. Az első versenyre elsősorban a déli területekről érkező szőlőket várták. A második versenyt szánták a déli területeken kívül eső régiók bemutatkozására, amelyet eredetileg október 4–7-re terveztek az augusztus 23-i felhívás szerint.³¹ Ezeket a versenyeket a kertészeti csoport üvegházaiban (a VIII. csoport területén) tartották.³² A szervezők asztalokat és

³⁰ Exposition universelle de 1900 a Paris. Catalogue spécial. Exposition des pays de la couronne Hongroise. Bp., 1900, 384.

³¹ *Szőlőkiállítás Parisban.* Borászati Lapok, 1900.09.23., 727.

³² *CONCOURS TEMPORAIRES DE RAISINS DE CUVE*, La Vigne française : revue bi-mensuelle des intérêts viticoles français et de la défense contre le phylloxera. 1900.08.31., 255-256.

tányérokat biztosítottak a kiállítóknak, akik négyzetméterenként két franc díjért vehették igénybe a kiállítóteret, a 10 franc kiállítónkénti nevezési díj mellett.

A versenyen öt különböző szekció szerepelt:

1. Leszüretelt szőlő kosarakban vagy tányérokban bemutatva;
2. Szőlőtőkén bemutatott szőlőfürtök;
3. Cserépedényben nevelt szőlőtőkén bemutatott fürtök;
4. Amerikai hibridektől származó kollekciók;
5. 1889 óta nyert új palánták vagy telepített szőlők.

Habár a felhívás nemzetközi volt, a díjazottak listáján kizárólag francia neveket találhatunk, egyetlen kivétellel. Az 1900. szeptember 26–30-án rendezett versenyen az 1. szekcióban **Rohonczy Gedeon**, országgyűlési képviselő, földbirtokos megosztott második helyezésben részesült, ezzel egyetlen külföldi díjazottként hozta el a dicsőséget hazánkna. Rohonczy Törökbecse közelében található gyöngy-szigeti birtokán gazdálkodott, a Tisza bal partján, a Vajdaságban. Birtokán többféle szőlőfajtát termesztett, köztük 100 holdnyi területen egy olyan különleges muskotály fajtát, amelynek eredete nem tisztázott. Feltevések szerint Észak-Afrikából, Algériából honosította meg Rohonczy a Gyöngy-szigeten, más területeken nem sikerült megfogannia Európában, így egyedülálló, nemes borokat készíthetett. Ez a bor ritkaságnak számított, mivel kis mennyiség készült belőle, ezért nagyon drága is volt. Átszámítva mai árakra, körülbelül 1000 euróba került egy palackkal.

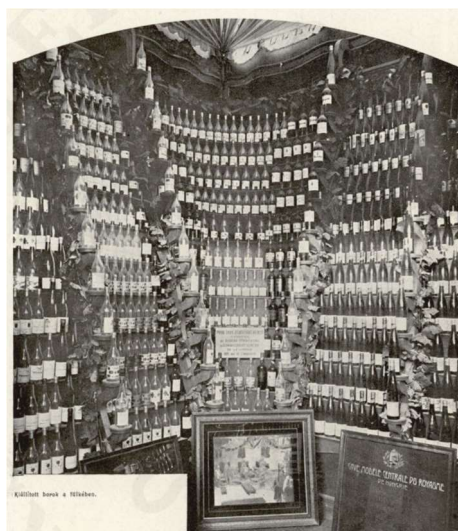


8. kép: Rohonczy Gedeon monogramja a gyöngyszigeti pincében

Nemzetközi Szőlészeti Konferencia

A világkiállítást számos szakmai rendezvény kísérte, így került megrendezésre a tanulmányúttal egybekötött Nemzetközi Szőlészeti Konferencia is. A konferencia 1900. június 13-15-én került megrendezésre Eugène Tisserand, tiszteletbeli mezőgazdasági igazgató, a számvevőszék vezető tanácsadójának elnökletével. A korabeli szaksajtó részletesen beszámolt az eseményről. A konferencia elsősorban a filoxeravész témáját járta körül, a történetének bemutatása után a kártevő ellen alkalmazott módszerek és technológiák vitája következett. Szó volt a kártevőknek és az éghajlati tényezőknek ellenálló fajtákról, a lisztharmat elleni védekezésről, a feketerothadásról, amerikai szőlőfajtákról. Elsősorban francia előadókat hallhattak a résztvevők, de svájci, portugál felszólalók is voltak a konferencia három napja alatt.³³ A konferencián és az azt követő tanulmányúton tizenegy magyar résztvevő képviselte hazánkat.³⁴ A Tokaji borvidéket hivatalosan dr. Láczy Szabó László képviselte Sárospatakról.³⁵

A magyar borászat bemutatkozása a világkiállításon



9. kép: Kiállított borok a magyar borászati kiállítás installációjának termében.

³³ *CONGRÈS INTERNATIONAL DE VITICULTURE*, La Vigne française : revue bi-mensuelle des intérêts viticoles français et de la défense contre le phylloxera. 1900.08.31., 248-249.

³⁴ Ifj. Adamovits Sándor (Újvidék), Baross Károly (Budapest), báró Bohus László (Világos), dr. Drucker Jenő (Budapest), Hirsch Gyula, Hubert Henrik (Pozsony), Juranovich Pál (Szeged), Kosinszky Viktor (Arad), dr. Kövessy Ferenc (Párizs), dr. Láczy Szabó László (Sárospatak), Plavsic Gábor (Újvidék)

³⁵ BAROSS Károly, DR. DRUCKER Jenő, *Franciaország szőlőművelése*, Borászati Lapok, Bp., 1901.03.11. Melléklet, 1.

A borászati kiállítás szervesen összekapcsolódott a szőlészeti bemutatóval. A borvidékek a boraik mellett festményekkel, térképekkel, gazdag illusztrációkkal mutatkoztak be. Számos külön rendezvény kísérte a borászati kiállítást is, így például a nemzetközi bor-, égetett szeszesital- és likőrkereskedelmi konferencia is.

Nemzetközi bor-, égetett szeszesital- és likőrkereskedelmi konferencia

A világkiállítás kapcsolódó programjaként, 1900. július 16–21. között tartották meg a nemzetközi bor-, égetett szeszesital- és likőrkereskedelmi konferenciát Párizsban. Magyar résztvevőként egyedül a segesvári Teutsch B. József borkereskedő szerepelt a katalógus listáján.

1890-1899	Hektoliter	Érték frankban
Termelés	1.706.430	54.941.505
Import	874.433	17.443.607
Fogyasztás	1.815.102	n.a.
Export	765.76	20.699.998

2. táblázat: Magyarország borkereskedelme 1890 és 1899 között (Adatok forrása: Nemzetközi bor-, égetett szeszesital- és likőrkereskedelmi konferencia beszámolója)

A konferencián szó esett a magyarországi bortermelés alakulásáról az 1900 előtti időszakban. Megállapításra került, hogy 1890 előtt az átlagos magyar bortermelés 6 millió hektár volt, azonban a filoxéra erősen visszavetette, 1892-ben már nem érte el az egymillió hektolitert sem. Az elmúlt években történt újratelepítések következtében várható, hogy hamarosan ismét fellendül a bortermelés.³⁶ Magyarországon 2817 borkereskedőt tartottak nyilván a világkiállítás idején.³⁷ A konferencián az adók és vámok, az alkoholos italok szabályozása, kereskedelmi kapcsolatok, szállítmányozás szerepeltek a fő témák között.

³⁶ *Congres International du Commerce des Vins, Spiritueux et Liqueurs - Compte rendu in extenso des travaux*, Paris, Imprimerie de la Bourse de Commerce, 1900., 60.

³⁷ U.o. 61.

A szőlészeti- és borászati technológia reprezentációja Párizsban

A világkiállítás VII. csoportjának 36. osztálya a szőlészeti anyagok és folyamatok bemutatását tűzte ki témaként. Itt Magyarország huszonkilenc kiállítóval vett részt. Ebben a kategóriában a zsűri egyetlen magyar tagja lehetett báró Bohus László, szakértőként pedig Kövessy Ferenc vett részt az elbírálásban. Kövessy személye azért is lehetett jó választás erre a feladatra, mert a filoxéra kutatásban komoly tapasztalatai voltak, a szénkénegezésről maga is jelentetett meg szakmai kiadványt *Tanulmány a hazai szőlők szénkéneggel való kezeléséről* címmel.³⁸ Mivel a Sorbonne-on tanult, így a francia nyelvet jól beszélte, szakmai színtereken is járatos volt Párizsban. A filoxéra elleni küzdelemben fontos szerepet játszott a vegyszeres védekezés. Különösen a homokos alföldi talajokon a szénkénegezés (CS₂) hatékony módszernek bizonyult. A hatékony védekezéshez 25–30 gramm szénkéneget juttattak a talajba négyzetméterenként.³⁹ Azonban a korábbi szénkénegező eszközöknél fennállt az a probléma, hogy a használója nem láthatta, hogy a tartályban mennyi vegyszer található még. Így előfordult, hogy már üres tartállyal használták a készüléket feleslegesen, vagy túl sok vegyszert használtak el egy szőlőtőkénél. A szénkénegezés ára mázsánként 25–27 Ft is lehetett, amit nem minden gazda tudott gond nélkül kifizetni. Ezért 1887-ben központi rendelettel 15 forint/mázsára csökkentették az árát.⁴⁰ Szigeti Sándor, kecskeméti szakember azt a megoldást alkalmazta, hogy skálázott, vastag üvegtartályra cserélte a fém alkatrészt, így a használója folyamatosan figyelemmel tudta kísérni a tartály töltöttségét. Ezzel időt, anyagot takarítottak meg, valamint a művelet sikerességét is fokozni lehetett.



10. kép: Szigeti Sándor féle szénkénegező a Tokaji Múzeum kiállítási anyagában.

³⁸ KÖVESSY Ferenc, *Tanulmány a szőlő szénkéneggel való kezeléséről*. Budapest, 1902.

³⁹ URY János, *A Balatonedericsi Szénkénegegyár Rt. története*, <https://balatonederics.hu/a-balatonedericsi-szenkeneggyar/>, Letöltés: 2024.10.18.

⁴⁰ A pusztító filoxéra 1874-1914, <http://borneked.hu/borlexikon/bortudomany/bortortenelem/a-pusztito-filoxera-1874-1914.html>, Letöltés: 2024.10.18.

Szigeti Sándor szénkénegezője a kiállításon bronzéremben részesült a VII. csoport 36. osztályában (Szőlészeti anyagok és folyamatok). Az aszódi Békei Lipót a peronoszpóra elleni permetező eszközével részesült elismerő oklevélben.

A Tokaji borvidéket a **Tarcali Magyar Királyi Vincellérképző Intézet** képviselte, kiállítási anyagukban fotográfiák, térképek szerepeltek.

A szőlészeti, borászati kiállítás értékelése

A magyar kiállítás szakmai értékelésére két elérhető forrás bemutatása és összehasonlítása következik, a legfontosabb a hivatalos zsűri beszámolója és értékelése, amely nyomtatásban a kiállítást követően, 1902-ben jelent meg. Emellett a hazai szakmai élet hetilapja, a Borászati Lapok is értékelte a kiállítást a díjazottak ismertetésével egy lapszámban, 1900. augusztus 26-án. Ez a két szakmai forrás több szempontból vizsgálja és értékeli a magyar reprezentációt, nyilvánosságra hozott meglátásaik helyenként eltérnek egymástól.

A zsűri beszámolója és értékelése

A szőlészeti és borászati részlegen túlnyomó többségben volt Franciaország jelenléte, amely egyrészt abból adódott, hogy ők voltak a kiállítás házigazdái, másrészt tradicionálisan nagy bortermelő nemzet, hatalmas területeken, számos borvidék termel minőségi borokat.

A VII. csoport 36. osztályában (Szőlészet) a zsűri elsősorban francia tagokból állt. Magyarországról báró Bohus László vett részt a zsűri munkájában.⁴¹ A szőlészeti kiállítások értékelésénél a zsűri egyértelműen a francia kiállítókat dicsérte. A külföldi kiállítók esetében a véleményük nem volt egybehangzóan pozitív. A magyar reprezentáció értékelésében azonban kihangsúlyozták, hogy a külföldi kiállítók közül a legfontosabb és legjobban megtervezett kiállítás volt. Elismerték érdemeinket a filoxéra elleni küzdelemben és a sikereket az újratelepítésben.

⁴¹ *Exposition universelle internationale de 1900 à Paris. Rapports du jury international. Groupe VII. – Agriculture. Deuxième partie – Classes 35 à 42.* Paris, Imprimerie Nationale, 1902., 261.

Méltatták a tokaji szőlészetet, a szőlészeti- borászati oktatásunkat, valamint Neogrády Antal szőlőfajtákról készített akvarelljeit is.⁴²

A X. csoport 60. osztályában (Borok és égetett szeszes italok) a zsűri szintén elsősorban francia tagokból állt, Magyarországot kisjókai Ágoston József képviselte.⁴³ A zsűri a borokat kóstolással tesztelte, valamint a bormintákat laboratóriumban elemezték.⁴⁴ A magyar borászati reprezentációról elismerően írt a zsűri összesítő riportjában. A kiállítás installációiról, Kézdy-Kovács festményeiről is említést tesznek. Ezt követte a szakmai rész, ahol a tokaji borokat egyértelműen likőrborként definiálták, melynek minősége és karaktere egyedülálló.

Fontos kiemelni, hogy a desszertborok fogyasztása a 19. század végére divatba jött, így a tokaji édes szamorodni és aszú sikere részben ennek a tendenciának is köszönhető.⁴⁵

A Borászati Lapok összefoglalója

A Borászati Lapok 1900. augusztus 26-i számában számolt be a kitüntetettekről és a díjátadóról. Ennek keretében megállapította, hogy a magyar díjazottak aránya a többi országhoz képest átlagon felüli. Sikeresnek ítélte a kiállítást a nemzeti önálló jelenlét demonstrációja szempontjából is. A szőlészeti szekció esetében méltatta az eredményeinket, hangsúlyozva, hogy Franciaország mellett, melynek szőlőtermesztése és bortermelése világhírű és nagy volumenű, a magyar kiállítás is kitett magáért. A szőlészeti kiállításunkkal kapcsolatban megállapította, hogy a többi külföldi nemzethez képest jobban állunk, bár a szőlészeti- és pincészeti eszközök kiállítása szinte teljesen hiányzott.

A borászati részvétellel kapcsolatban a szerző jóval kritikusabban fogalmazott. Leírta, hogy a világkiállításról számos neves bortermelő távolmaradt, így nem adtunk átfogó képet hazánkról. A zsűri összetételével kapcsolatban pedig a francia fölényt mint hátráltató tényezőt nevezte meg (75 francia és 24 külföldi bíráló, köztük mindössze egy magyar). A szerző feltételezte, hogy Franciaország hamarosan borexportra szorul, mivel a filoxéra által okozott csökkenő tendenciák

⁴² Uo. 361-362.

⁴³ *Exposition universelle internationale de 1900 à Paris. Rapports du jury international. Groupe X. – Aliments. Deuxième partie – Classes 60 à 62.* Paris, Imprimerie Nationale, 1902., 3-5.

⁴⁴ Uo. 111., 131.

⁴⁵ MAJDÁN János, *A borivási szokások kialakulása*, Magyar borhagyományok, borivási szokások, Válogatott írások a magyar borkultúráról, szerk: LELKES Lajos, Bp., Mezőgazda Kiadó, 2004., 36.

visszafordultak, így nem szeretne volna erősíteni a saját konkurenciáját. Végezetül nehezményezte, hogy sok borkereskedő, vendéglős vett részt, akiknek saját szőlőbirtokuk és pincéjük nem volt, ez pedig az általuk bemutatott borok hitelességét is megkérdőjelezte.⁴⁶

Díjazások a világkiállításon



11. kép: A díjátadó ceremónia ünnepélyes keretek közt zajlott.

A díjátadó ceremóniára 1900. augusztus 18-án került sor a *Salle des Fêtes*-ben, azaz a díszaulában.⁴⁷ A medálokat személyre szabottan, névre szólóan készítették el a nyerteseknek. Tervezője Jules-Clément Chaplain híres éremkészítő volt, aki már ezt megelőzően is számos rangos kiállítás, például az 1867-es és 1878-as világkiállítások érmeit, plakettjeit tervezte. Az 1900-ra tervezett érmen a francia köztársaságot megszemélyesítő Marianne portréját láthatjuk, mögötte Párizs látképe. A másik oldalon a fáklyát vivő férfi mögött a kiállítás alkalmából emelt Grand Palais látható.

Érdekesség, hogy az érmek jelentős késéssel érkeztek meg a résztvevőkhöz. A Borászati Lapok 1901. május 5-i számában olvasói levélre válaszolva a szerkesztőség némi iróniával türelemre kérte a nyitrai Pécsi Eugen urat, tájékoztatva, hogy ős előtt aligha kerül kiosztásra a 70.000 érem.

⁴⁶ *A párisi kiállítás kitüntetései*. Borászati Lapok 1900.08.26. 665-666.

⁴⁷ The Art Journal 1900, The Paris Exhibition 1900, 305.

P. E. urnak Nyitra. A kiállítási kitüntetéseknek az a rossz tulajdonságuk, hogy alig lehet bevárni, mire azok kiosztása megtörténik. A pozsonyi kiállítás érmei tudomásunk szerint már szétosztás alatt állanak, a párisi világkiállítás (70,000) érme és oklevele azonban ősz előtt aligha lesz elexpediálva. Tessék türelemmel várni.

13. kép: Levélszekrény rovat



12. kép: Bronz medál elő- és hátlapja. Átmérő: 64 mm

A tokaji borvidék borászati vonatkozású reprezentációja és díjazottjai

A X. csoport 60. osztályában, a borok és borpárlatok bemutatkozásán Magyarországról összesen 157 kiállító vett részt. A kiállítási katalógus nem részletezi tételesen a kiállításra került palackokat, általában a „borok”, „borválogatások”, „fehérborok” szerepel megnevezésként, máshol az évjárat is feltüntetésre kerül, néhol a fajtákkal együtt, ezért teljes képet nem kaphatunk a felsorakoztatott kínálatból. A francia katalógus és a díjazottak névsora meglátásom szerint nem pontos, mivel a katalógus nem tartalmaz néhány nevet (Hammersberg Jenő, gróf Wolkenstein Oswald), akik a díjazottak könyvében szerepelnek. Ezért két adatforrást használtam, a francia kiadású *Liste des Récompenses* című kiadványt⁴⁸ az *Exposition universelle de 1900 a Paris. Catalogue spécial. Exposition des pays de la couronne Hongroise* című magyar szerkesztésű, de francia nyelven kiadott katalógus adataival összefésültem, hogy pontosabban lássuk a résztvevőket és a reprezentált borokat.

⁴⁸ *Liste des Récompenses : Groupe X., Classe 60., Exposition Universelle de 1900., Paris, Ministère du Commerce, de l'Industrie, des Postes et des Télégraphes, 1901., 646-721.*

Dolgozatom összeállítása során nehézséget okozott, hogy 1900 körül nem alakult ki egységes, nemzetközi elnevezés, amely pontosan definiálta volna a borászati fogalmakat, borfajtákat. A francia szakmai nyelvhasználatban a *vin de liqueur*, *liqueurs*, *eau de vie*, a magyar nyelvhasználatban a *tokaji bor*, *aszú*, *aszubor*, legtöbbször puttonyszám megjelölés nélkül nem tette lehetővé a pontos borfajta meghatározását a katalógus listák alapján.

A tokaji borvidékről a katalógus nyilvántartása szerint tizenkét kiállító vett részt, a díjazottakat lentebb részletesen bemutatom, jelen felsorolásban a vezetéknevet vastaggal emeltem ki. A kiemelés segítségével jól áttekinthető, hogy a borvidék nevezései igen magas arányban kaptak díjazást.

Adriányi Kálmán, Tolcsva: esszencia 1869, aszú 1874, másolás 1888, aszú 1885, 2-puttonyos szamorodni 1888.⁴⁹

Ambrózy Ferdinánd, Sátoraljaújhely: Hegyaljai borok: aszú, szamorodni⁵⁰

Blum Artúr, Tolcsva: Tokaji desszertborok: szamorodni 1889⁵¹

Borsai Miklós: hordósbor, szamorodni 1898, aszú 1888 és 1889, esszencia⁵²

Hammersberg Jenő: Tokaji borok: 1889, borok újraterlepített szőlőről 1896⁵³

Dr. Horváth András, Sátoraljaújhely: Tokaji aszú⁵⁴

Képes Gyula, Sátoraljaújhely: Tokaji borok: aszú 1889⁵⁵

Kicsinkó Antal, Tokaj: Tokaji borok: szamorodni, aszú, muskotály aszú 1889⁵⁶

Kovácsy Ferenc, Tállya: Tokaji borok: aszú 1889, szamorodni 1889, muskotály 1889⁵⁷

Neuwohner Manó és fia, Mád: Tokaji borok: szamorodni 1883, aszú 1880, esszencia 1876⁵⁸

Propper Bernát és Jenő, Tolcsva: édes szamorodni 1889, Tokaji aszú és esszencia 1888 és 1889⁵⁹

⁴⁹ *Exposition universelle de 1900 a Paris. Catalogue spécial. Exposition des pays de la couronne Hongroise.* Bp., 1900, 436.

⁵⁰ Uo. 437.

⁵¹ Uo. 437.

⁵² Uo. 437.

⁵³ Uo. 439.

⁵⁴ Uo. 439.

⁵⁵ Uo. 440.

⁵⁶ Uo. 440.

⁵⁷ Uo. 440.

⁵⁸ Uo. 441.

⁵⁹ Uo. 442.

Rothfuchs János, Tokaj: Tokaji borok, szamorodni, 2-, 3-, és 4-puttonyos aszú gyógyszerészek számára⁶⁰

gróf Wolkenstein Oswald, Bodrogkeresztúr: esszencia 1867, aszú 1883, másolás 1885⁶¹

Zimmermann Lipót és fia, Abaújszántó: Tokaji esszencia 1860, 1880, 1889, 1890; 6-puttonyos aszú 1874, 1883, 1888, 1889.⁶²

Kutatásom részeként a továbbiakban hátravan még a magyar részvétel és a díjazottak arányának elemzése és térképen való ábrázolása. Ennek az elemzésnek a célja az, hogy felmérje a Tokaji borvidék részvételének mértékét, a díjazottak százalékos arányát a magyar átlagos eredményekhez képest, következtetéseket vonjon le a borvidék súlyáról a teljes magyar borászati szakmán belül. Ezen felül listázni kívánom azokat a benevezett, esetleg díjazott résztvevőket is a további kutatási fázisban, akik más régióban élnek, de tokaji borral vettek részt, ilyen volt például a miskolci illetőségű Dr. Szabó Gyula, aki miskolci és tállyai borokkal is megjelent.⁶³

A világkiállítás Borok és Borpárlatok kategóriájában (X. csoport, 60. osztály) a tokaji régióból a következő díjazások születtek:

- Médaille d'Or, azaz arany fokozatot kaptak Adriányi Kálmán (Tolcsva), Borsai Miklós, (Mád), Hammersberg Jenő (Ó-Liszka), Neuwohner Manó és fia (Mád), valamint Zimmermann Leopold és fia (Abaújszántó).
- Ezüstéremben (Médaille d'Argent) részesültek Kovácsy Ferenc (Tállya), Propper Bernát és Jenő (Tolcsva), Rothfuchs János (Tokaj) és gróf Wolkenstein Oswald (Bodrogkeresztúr).
- Bronzérmes (Médaille Bronze) kapott a tokaji Kicsinkó Antal. Elismerő oklevélben részesült Képes Gyula Sátoraljaújhelyről.

Adriányi Kálmán neve Tolcsván és környékén jól ismert volt. Móricz Pál *Régi magyar élet* című történetgyűjteményében úgy ír róla, hogy „tolcsvai „mohpincéjében” kincset érő százados palackborok pihennek”.⁶⁴ A tolcsvaiak emlékezete szerint Adriányi a világkiállításra az 1840-1890

⁶⁰ Uo. 442.

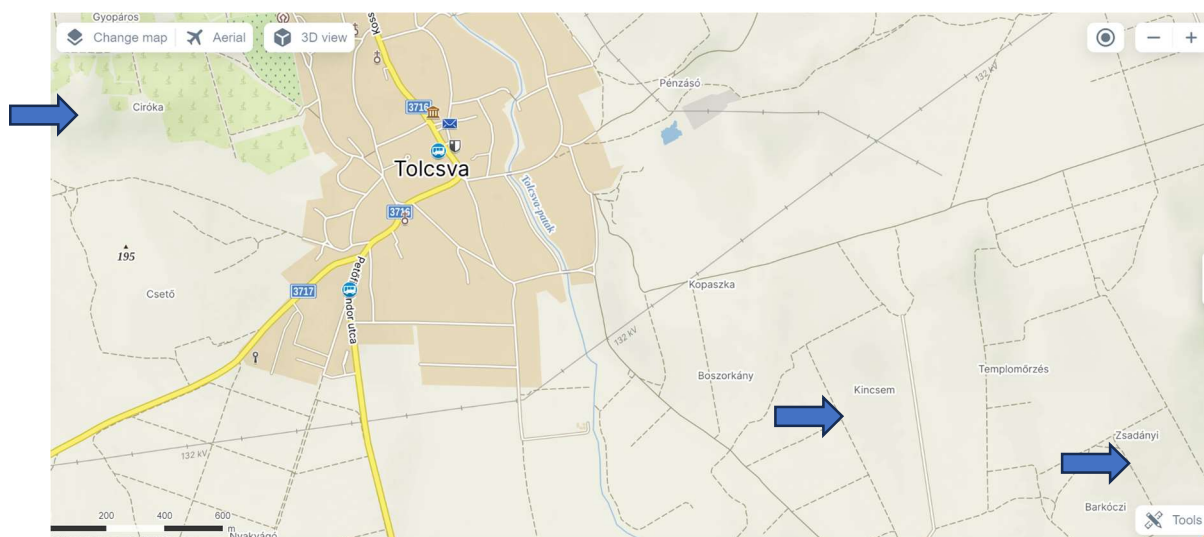
⁶¹ Uo. 444.

⁶² Uo. 444.

⁶³ Uo. 443.

⁶⁴ MÓRICZ Pál, *Régi magyar élet: történetek és feljegyzések*, Bp., Singer és Wolfner, 1913., 187.

közötti időszakból minden évjáratból kiállított Párizsban, így összesen ötven palackkal szerepelt a mustrán. A hírnevet a régiónak a Ciróka, a Zsadány és a Kincsem nevű szőlőbirtokok nektárja hozta el. A népi emlékezet úgy meséli, hogy a zsűri zavarban volt, amikor megkóstolta az Adriányi Kálmán-féle borokat, mert a kiállításon minden nemzet képviselte magát és mindegyik a sajátját tekintette győztesnek. Végül az egy hónapig tartó tanácskozás után Adriányinak ítélték meg az aranyérmet.⁶⁵ Így szólt az olvasói levél, amelyet bő harminc évvel később írt egy szőlőbirtokos özvegye a *Magyarság* című lapnak, dicsőítve a tokaji borokat és Adriányi részvételét a kiállításon.



14. kép: Az Adriányi birtokok elhelyezkedése



15. kép: Adriányi Kálmán borospalackjainak tulajdonjegyei

⁶⁵ Özv. FRITS Gézáné, (1931.11.22.) *Miért a világ legelső bora a tokaji? Egy hegyaljai magyar asszony levele a Magyarorsághoz*, *Magyarság*, 9.

Borsai Miklós zsidó borkereskedő családból származott. Később a családnevét Weinhandlerről⁶⁶ Borsaira magyarosította.⁶⁷ A következő képen látható boroscímke szerint 1876-ban már Borsai néven kerültek forgalomba a palackjai.



16. kép Borsai Miklós Tokaji aszúja 1876-ból.

A módos család nemesi körülmények közt élt a birtokon, a Rákóczi utca 39. alatt épült egykori szecessziós villájuk nemrégiben felújításon esett át, megmenekülve az enyészettől.



17. kép: A szecessziós Borsai villa Mádon.

Hammersberg Jenő jogi tanulmányokat folytatott, szakmai karrierje csúcsaként ő lett Magyarország első koronaügyésze. Ezt a tisztséget 1900–1902. között látta el, 57 éves korában visszavonult. Tagja volt az Országos Filoxéra Bizottságnak, jelentős szerepet játszott a filoxéra utáni újratervezésekben.⁶⁸

⁶⁶ Németül borkereskedő

⁶⁷ *Századunk névváltoztatásai – Helytartósági engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800-1893.* Bp., Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, Hornyánszky, 1895. 49.

⁶⁸ NÁNÁSI László: *A magyar királyi ügyészség*, Fejezetek az ügyészség 130 éves történetéből, szerk: Dr. Horányi Miklós, Bp., Publicitas Print Kft., 2002., 37-54.

Neuwohner Manó (1840–1920) és családja a rendelkezésre álló források alapján családirag nem rendelkeztek mádi kötődéssel, Budapesten éltek.⁶⁹ Az 1896–1897-es budapesti utcanévjegyzék bejegyzése szerint a IV. Sebestyén tér 6. alatt volt a lakóhelyük és a borkereskedők fejezetében tüntették fel.⁷⁰ Neuwohner Manó sírja is Budapesten, a Kozmai utcai zsidó temetőben található.⁷¹ A díjazottak listáján kizárólag ezzel a Mádon termelt borral részesültek aranyéremben. A fentiek alapján ezért feltételezhető, hogy nem saját termesztésű szőlőből készült bor hozta el számára a dicsőséget. A budapesti 1896-os ezredéves kiállításon bronzéremben részesült.⁷²

Zimmermann Leopold és Fiai pincészete Abaújszántóról nevezett a párizsi világkiállításra. Boroscímkeiken büszkén tüntették fel az elnyert érmekeket, díjakat; ahogy azt a következő példákon is látni lehet, bővelkedtek az elismerésekben. Első díjat nyert Budapesten, Brüsszelben, Londonban, Anvers-ben, Velencében, Berlinben, Bordeaux-ban, Le Havre-ban, Amszterdamban, Liverpoolban és Miskolcon.⁷³ A pincészet 1856 és 1929 között működött.⁷⁴



18. kép: Zimmermann Lipót és fia boroscímke 1905-ből.

⁶⁹ "Hungary Civil Registration, 1895-1980", , *FamilySearch* (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:QP79-YWHP : Sat Mar 09 03:46:25 UTC 2024>), Entry for Jenő Benjamin and Rozália Neuwohner, 9 December 1902.

⁷⁰ *Budapesti Czim- és Lakjegyzék*, 1896-1897 (9. évfolyam), 367.

⁷¹ Neuwohner Manó sírhelye <https://www.findagrave.com/memorial/168280406/mano-neuwohner> Letöltés: 2024.10.24.

⁷² *Exposition universelle de 1900 à Paris. Catalogue spécial. Exposition des pays de la couronne Hongroise*. Bp., 1900, 441.

⁷³ Uo. 444.

⁷⁴ Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, digitális gyűjtemény <https://mkvm.hu/mdcb/?id=21926> Letöltés: 2024.10.25.

Kovácsy Ferenc pincészete 1858-ban alakult meg. A színes, fém reklámtáblán található borospalack címkéjén szintén szerepelnek a Kovácsy által elnyert díjak érmei, valamint az idézet, amelyet az 1562-i trienti zsinatról IV. Pius pápától származtatnak: „*Summum pontificem TALIA vina decent*”⁷⁵. A tállyai pincészetek, borászok nagyon büszkék voltak erre az elismerésre és szívesen használták marketingkommunikációs eszközként is. Kovácsy számos díjat nyert már korábban is a boraival: 1878-ban Párizsban, 1888-ban Brüsszelben, Budapesten 1885-ben és 1896-ban is díjazásban részesült.⁷⁶



19. kép: Kovácsy Ferenc boroscímkéje, rajta a megnyert érmeikkel.



20. kép: Kovácsy Ferenc fém reklámtáblája a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum gyűjteményében.

⁷⁵ Fordítás latinról: Tállyai bor dukál a pápának

⁷⁶ Exposition universelle de 1900 a Paris. Catalogue spécial. Exposition des pays de la couronne Hongroise. Bp., 1900, 440.

Propper Bernát és Jenő esetében szintén nem sikerült családi kapcsolatokat felderíteni, amelyek a Tokaji borvidékhez köthetnék, családfáján kiskunhalasi és budapesti szálak keresztezik egymást. Ezért szintén feltételezhető, hogy borkereskedőként hozta el számára a világkiállítás a dicsőséget.⁷⁷ 1896-ban Budapesten a Millenniumi kiállításon díjazásban részesült.⁷⁸

Rothfuchs János, tokaji gyógyszerész és bortermelő részvétele a világkiállításon érdekes színfoltja volt a reprezentációnak. Rothfuchs ugyanis a tokaji aszúkat egyedülálló módon gyógyászati szempontból vitte ki és mutatta be az expón. A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja szerint Rothfuchs a 1888–1889 tanévben gyógyszerésztant hallgatott.⁷⁹ A tokaji bornak, különösen az aszúnak gyógyító erőt tulajdonítottak a múltban, a tokaji gyógyszerész a párizsi világkiállításon így prezentálta a borait. Az alábbi képeslap a világkiállítás évéből, 1900-ból származik, feltehetőleg Rothfuchs János szerepel a képen családjával vagy munkatársaival.



21. kép Rothfuchs János gyógyszertára Tokajban korabeli képeslapon.

Gróf Wolkenstein Oswald 1843-ban Bécsben született. Családja egyenesen a Rákócziaktól eredeztette magát, a bodrogkeresztúri birtok örökség révén került hozzá, amelyre egyszerű kastélyt építtetett és gazdálkodást folytatott.

⁷⁷ "Hungary Civil Registration, 1895-1980", , *FamilySearch* (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6V15-FFH7> : Sun Mar 10 07:11:00 UTC 2024), Entry for Propper Janka and Propper Bernát, 4 Apr 1931.

⁷⁸ Exposition universelle de 1900 a Paris. Catalogue special. Exposition des pays de la couronne Hongroise. Bp., 1900, 442.

⁷⁹ A budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Almanachja MDCCCLXXXVIII.-LXXXIX. Évről, Bp., 1889., 127.



22. kép: gróf Wolkenstein Oswald bodrogkeresztúri kastélya, jelenleg idősek otthonaként működik.

Kicsinkó Antal tokaji bortermelőről csupán néhány statisztikai adatot sikerült fellelni, kutatásom további fázisában van remény arra, hogy megismerhessük a munkáját. Annyi bizonyos, hogy az 1896-os Milleniumi kiállításon nagydíjat nyert boraival.⁸⁰

Képes Gyula Sátoraljaújhelyről elismerő oklevelet kapott. Képes Gyula a filoxéra után az elsők között állította vissza termőképesre a szőlőit. Korabeli forrásokból tudjuk, hogy Sátoraljaújhelyen gyakorta az olcsóbb rabmunkaerőt is használták a munkákhoz, Képes is igénybe vette a lehetőséget, közel kilencven helybeli szőlősgazdához hasonlóan.⁸¹

Az állami támogatások és a kölcsönök mellett az olcsóbb rabmunkaerő nagy segítség volt a térségnek, mivel a filoxéra pusztítása ezt a tájegységet kiemelten sújtotta, mert jellemzően a monokultúras szőlőtermesztés és az ahhoz kötődő iparágak (szeszfőzés, bodnárság) jelentették a jövedelmük bázisát.⁸² Képes Gyula az 1896-os Millenniumi kiállításon nagydíjat nyert boraival.⁸³

⁸⁰ Exposition universelle de 1900 a Paris. Catalogue special. Exposition des pays de la couronne Hongroise. Bp., 1900, 440.

⁸¹ CZAGÁNY Ferenc, *A sátoraljaújhelyi szőlők felújításának tíz éves története*. Sátoraljaújhely, 1906. 35-36.

⁸² MAGYAR Zoltán, *A magyar népi kultúra régiói 2.*, Bp., Mérték Kiadó, 2011., 86-90.

⁸³ Exposition universelle de 1900 a Paris. Catalogue special. Exposition des pays de la couronne Hongroise. Bp., 1900, 440.

A fenti leírásoknál néhány korabeli boroscímke fotóját használtam illusztrációként. A 19. század derekától elmondható, hogy a boroscímkéket már gyakran grafikusok tervezték és nyomdatechnikával sokszorosították. Olykor az évjárat helyét üresen hagyták (lásd pl. Borsai Miklós aszúborának címkéjét), gazdaságossági okokból kifolyólag. Megfigyelhető, hogy a boroscímkéken a díjazottak gyakran megjelenítették az adott borral megnyert érmekeket a hatékony marketingkommunikáció miatt (Borsai, Zimmermann, Kovácsy).

A kertészeti kiállítás (VIII. csoport)

Érdekes kitekinteni a kertészeti kiállítás 43. osztálya felé is. Ez a szekció a kertészeti és fatermesztési anyagok és folyamatok bemutatója volt. Ebben a szekcióban a magyar vonatkozások kevésbé számosak, mint a mezőgazdasági részlegen, azonban néhány szőlészeti vonatkozású magyar kiállítót érdemes megemlíteni. A törökbecsei **Rohonczy Gedeon** nevével már találkoztunk, ő volt a második időszaki szőlőverseny egyetlen magyar díjazottja. A VIII. csoport 43. osztályában a szőlő és más gyümölcsök csomagolásának és szállításának technológiáját mutatta be, amely szintén fontos részterülete a mezőgazdasági termékek értékesítésének. Rohonczy mellett **Gyulai László** szerepelt még szőlészeti kiállítási tárggyal ebben a szekcióban, szőlészeti térképeket, szőlők fotográfiáit és modelljeit állította ki.

A Tokaji borvidéket az 1872-i alapítású **Tarcali Magyar Királyi Vincellérképző Intézet** képviselte az expón. Pontos leltárat ebben az esetben sem sikerült fellelni a prezentációjukról, más hasonló kiállító leírásából tudjuk, hogy a szőlőiskolák jellemzően grafikákkal, növénylenyomatokkal, térképek segítségével mutatták be a tevékenységeiket és eredményeiket. Az iskola részvétele azért is bírt nagy jelentőséggel, mert egy nagyon fiatal, de sikeres intézmény reprezentálta a tokaj-hegyaljai borvidék szőlészeti fejlődését. Az iskola igazgatója a kiállítás idején Egey Szilárd volt 1898-tól, a munkatársak borászati szakfelügyelőként is dolgoztak. 1891 óta avincellérképző iskolák feladatai közé tartozott a filoxéra elleni küzdelem felügyelete és irányítása, így fokozott figyelem és elvárás övezte munkájukat.⁸⁴

⁸⁴ MALLÁR Imre, *A Tarcali Vincellérképző Iskola rövid története*. Tokaj és Hegyalja XXI. Adalékok Tokaj és Hegyalja történeti és néprajzi ismeretéhez, szerk: DR. BENCSIK János, Tarcal-Tokaj, Debrecen-Szigát, 1999., 55-57.

A világkiállításon való részvétel hatásai a tokaji szőlészet, borászat szempontjából

A kutatás részeként feltétlenül fontosnak tartom foglalkozni azzal, hogy a kiállításon való részvétel, a díjazások milyen hatással voltak az egyéni kiállítók, szakmák, régiók további társadalmi és gazdasági életére nézve. A hatások, eredmények vizsgálata a kutatásom következő szakaszában várható. Ennek ellenére már elmondható, hogy a fent leírtakból következtetve az egyéni díjazottak számára pozitív hatással bírt, mivel termékeik marketinkommunikációjának szerves részévé vált a világkiállításon elnyert érmek megjelenítése a termékeken és a reklámokban. Szűkebb környezetükben akár évtizedek múltán is emlegették a sikereket, jó példa erre Adriányi Kálmán tolcsvai aranyérmes említése egy 1931-es, *Magyarság*⁸⁵ című lapnak írt olvasói levélben, ahol már túlzó legendaként említik a néhai borász szereplését, aki a levélíró emlékezete szerint ötven palack bort vitetett ki a kiállításra.

Összefoglaló

Tanulmányom a szőlészet és borászat reprezentációját vizsgálta, különös tekintettel a Tokaj-Hegyaljai borvidék részvételére. A kutatás kezdetén feltételeztem, hogy az 1900-as párizsi világkiállítás grandiozitása, az első önálló magyar részvétel lehetősége, valamint a szőlészet, borászat részéről a filoxéra pusztításából való fokozatos kijutás azt eredményezte 1900-ban, hogy jelentős reprezentációval volt jelen a szekció.

Munkám során számos eredeti és közvetett forrást tártam fel és összegeztem. Olyan adatokat és összefüggéseket vizsgáltam, amelyek ugyan külön-külön elérhetőek voltak, azonban egymás mellé még nem állították azokat, így más szemszögből lehetett következtetéseket levonni. Összevettem a világkiállításon való részvételünket a négy évvel korábbi Millenniumi kiállítással, hiszen az a rendezvény szinte a párizsi előszobájának tekinthető volt. A magyar szőlészeti és borászati szekcióban számos nagy siker született Párizsban.

⁸⁵ Özv. FRITS Gézáné, (1931.11.22.) *Miért a világ legelső bora a tokaji? Egy hegyaljai magyar asszony levele a Magyarsághoz*, Magyarság, 9.

Jelen dolgozatom elsősorban a borászati vonatkozású sikereket részletezi, ezek az eredmények voltak a legjelentősebbek. Számos arany-, ezüst-, és bronzérem született, elismerő okleveleket adtak ki. A zsűri értékelése szintén azt erősítette meg, hogy a magyar részvétel nagyságrendben és minőségben világszínvonalat képviselt. Fontos eredménynek tudom be, hogy sikerült feltárni a díjazottak pontos listáját, mivel a Borászati Lapok hiányos jegyzéket közölt. Alkalmam nyílt összevetni az 1896-os résztvevők lajstromával, így láthatóvá vált, hogy 1900-ban voltak új szereplői is a kiállításnak.

További jelentős eredményként tekintek az elveszett Neogrády Antal által festett akvarellekkel kapcsolatban arra, hogy a szőlőábrázolásokról egy újabb listát sikerült feltárnom, így néhány újabb szőlőfajta azonosításra került a sorozatból. A felkutatott információ szőlészeti és művészettörténeti értékkel is bír. Ezt egy későbbi különálló publikáció során kívánom részletesen ismertetni.

A kutatási projekt következő fázisában a mezőgazdasági installáció konkrét tervrajzait és további fotókat is tervezem beszerezni, hogy a magyar szőlészeti, borászati szekcióról pontosabb vizuális képet kaphassunk, mivel a jelenleg elérhető források csak kisebb területet fognak be. További kutatási irányom a szőlészeti részvétel bővebb feltárása, a Mathiász-hagyaték tanulmányozása, a Tarcali Magyar Királyi Vincellérképző Intézet részvételének alaposabb megismerése, ennek érdekében a kapcsolatfelvétel már megtörtént a jogutód szervezettel.

A tudományos irányzattól kissé eltérve a világkiállításon reprezentált szőlészeti és borászati vonatkozású érdekességeket, a résztvevőkkel kapcsolatos érdekfeszítő történeteket is megismertetni a közönséggel, mivel a kutatómunkám során számos olyan életúttal, szokatlan vagy izgalmas jelenettel találkoztam, amelyeket érdemesnek tartok továbbadni.

Bibliográfia

- AMBRUS Lajos, *Régi magyar szőlők*, Bp., Kortárs Könyvkiadó, 2020.
- BARTHA Dénes, *Kövessi Ferenc (1875-1945) élete és munkássága*, Erdésznagyjaink arcképcsarnoka, Sopron, Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Kar) 2009.
- BOROS Samu, *A párisi magyar kiállítás kalauza*, Bp., Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 1900.
- CZAGÁNY Ferenc, *A sátoraljaújhelyi szőlők felujításának tíz éves története*. Sátoraljaújhely, 1906.
- DIÓSZEGI György, GÁTI József, *A látnivaló temérdek, Magyarország szerepe a világkiállítások történetében*, Bp., B+V Kiadó, 1992.
- ENGELBRECHT Károly, *Szőlő- és borgazdaság*, Magyarország közigazgatási és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéved kiállítás eredménye VI., Bp., Pesti Nyomda Rt., 1897., 521-626.
- GÁL Vilmos, *Világkiállító magyarok 1851-2000*, Bp., Holnap Kiadó, 2008.
- Werner HOFMANN, *A földi paradicsom: 19. századi motívumok és eszmék*, Bp., Képzőművészeti Kiadó, 1987.
- KÖVESSY Ferenc, *Tanulmány a szőlő szénkénnel való kezeléséről*. Budapest, 1902.
- MAGYAR Zoltán, *A magyar népi kultúra régiói 2.*, Bp., Mérték Kiadó, 2011.
- MAJDÁN János, *A borivási szokások kialakulása*, Magyar borhagyományok, borivási szokások, Válogatott írások a magyar borkultúráról, Szerk.: LELKES Lajos, Bp., Mezőgazda Kiadó, 2004.
- MALLÁR Imre, *A Tarcali Vincellérképző Iskola rövid története*. Tokaj és Hegyalja XXI. Adalékok Tokaj és Hegyalja történeti és néprajzi ismeretéhez, szerk: DR. BENCSIK János, Tarcal-Tokaj, Debrecen-Szigát, 1999.
- MARCZINNÉ SCHÖN Katalin, *A világkiállítások válogatott bibliográfiája*, Bp., Országgyűlési Könyvtár, 1989.
- MATOLCSI János, ORBÁN László, *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum épülete - A budapesti Vajdahunyadvár*, Bp., Mezőgazdasági Kiadó, 1966., 8.
- MIKLÓS Ödön: Magyarország és társországai az 1900-ik évi párisi nemzetközi kiállításon. Bp., Athenaeum, 1903.
- MÓRICZ Pál, *Régi magyar élet: történetek és feljegyzések*, Bp., Singer és Wolfner, 1913.
- NÁNÁSI László: *A magyar királyi ügyészség*, Fejezetek az ügyészség 130 éves történetéből, szerk: Dr. Horányi Miklós, Bp., Publicitas Print Kft., 2002.
- Albert PICARD, *Rapport Général Administratif et Technique*, 8 vols., Imprimerie Nationale, Paris, 1902–1903.
- SZÉKELY Miklós, *Az ország tükrői, Magyar építészet és művészet szerepe a nemzeti reprezentációban az Osztrák-Magyar Monarchia korának világkiállításain*, Bp., CentArt, 2012.
- VÖRÖS Éva, *Erdélyi Mór fotográfiái - A Magyar Mezőgazdasági Múzeum tárgykatalógusai 3.*, Bp., MMM, 2012.

Magyarország a párisi világkiállításon, Bp., Hornyánszky Ny., 1901.

A Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum ismertetője, Bp. 1907, Pallas Részvénytársaság Nyomdája 161.o. (kiadja a M.Kir. Földművelésügyi minister; A m. kir. Földművelésügyi minister kiadványai 8.sz.)

A budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Almanachja MDCCCLXXXVIII.-LXXXIX. évről, Bp., 1889.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1896-1897. (9. évfolyam)

Congres International du Commerce des Vins, Spiritueux et Liqueurs - Compte rendu in extenso des travaux, Paris, Imprimerie de la Bourse de Commerce, 1900.

Exposition universelle de 1900 a Paris. Catalogue special. Exposition des pays de la couronne Hongroise. Bp., 1900.

Exposition universelle internationale de 1900 à Paris. Rapports du jury international. Groupe VII. – Agriculture. Deuxième partie – Classes 35 à 42. Paris, Imprimerie Nationale, 1902.

Exposition universelle internationale de 1900 à Paris. Rapports du jury international. Groupe X. – Aliments. Deuxième partie – Classes 60 à 62. Paris, Imprimerie Nationale, 1902.

La Vigne française : revue bi-mensuelle des intérêts viticoles français et de la défense contre le phylloxera. 1900.08.31.

Liste des Récompenses : Groupe X., Classe 60., Exposition Universelle de 1900., Paris, Ministère du Commerce, de l'Industrie, des Postes et des Télégraphes, 1901.

Századunk névváltoztatásai – Helytartósági engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800-1893. Bp., Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, Hornyánszky, 1895.

Újságok, folyóiratok

Borászati Lapok, 1899.06.18; 1900.08.26, 1900.09.23, 1901.03.11.

Brünner Zeitung, 1900.04.09.

Brünner Morgenpost, 1902.01.04.

Magyar Iparművészet, 1910.06.13.

Magyarság, 1931.11.22.

Pesti Hírlap, 1906.11.07.

The Art Journal 1900, The Paris Exhibition 1900.

Vasárnapi Újság, 1899/17.

Internetes források

1897. évi XVIII. Törvénycikk Magyarországnak az 1900. évi párisi nemzetközi kiállításon leendő hivatalos részvételével járó költségek fedezéséről..<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89700018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D34> Letöltés 2024.10.24

SÁNDOR Zsuzsa, *Egy kultúrkincs a 19. századból. Szabó József Tokaj-Hegyalja földtani s szőlőmívelési térképe, 1865.*, Zempléni Múzsza, 2024, Sárospatak, <https://zemplenimuzsa.hu/latohatar/sandor-zsuzsa-egy-kulturkincs-a-19-szazadbol-szabo-jozsef-tokaj-hegyalja-foldtani-s-szolomivelesi-terkepe-1865/> Letöltés: 2024.10.26.

URY János, *A Balatonedericsi Szénkéneggyár Rt. története*, <https://balatonederics.hu/a-balatonedericsi-szenkeneggyar/> Letöltés: 2024.10.18.

A pusztító filoxéra 1874-1914, <http://borneked.hu/borlexikon/bortudomany/bortortenelem/a-pusztito-filoxera-1874-1914.html>, Letöltés: 2024.10.18.

Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, digitális gyűjtemény <https://mkvm.hu/mdcb/?id=21926> Letöltés: 2024.10.25.

Neuwohner Manó sírhelye <https://www.findagrave.com/memorial/168280406/mano-neuwohner> Letöltés: 2024.10.24.

Hungary Civil Registration, 1895-1980, Benjamin and Rozália Neuwohner, 9 December 1902. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:QP79-YWHP> Letöltés: 2024.10.15.

Hungary Civil Registration, 1895-1980, Entry for Propper Janka and Propper Bernát, 4 Apr 1931, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6V15-FFH7> Letöltés: 2024.10.15.

Képjegyzék

- 1.kép: A magyar pavilon Szajna felőli ábrázolása korabeli képeslapon. Forrás: saját gyűjtemény
2. kép: A Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Palota külföldi kiállítóinak részlege. Louis Larger fotográfiája. Forrás: Musée Carnavalet, Histoire de Paris G.31635
3. kép: A Mars mezei csarnok térképe. Forrás: BOROS Samu, *A párisi magyar kiállítás kalauza*, Bp, 1900, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, melléklet
4. kép: Millenniumi kiállítás: Domány József bortermékeinek pavilonja. Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.09.045
5. kép Magyarország szőlészeti térképe, borvidékek térképei, talajminták és szőlőfajták Forrás: Engelbrecht Károly, *Magyarország szőlészete és borászata*, Magyarország a párisi világkiállításon, Bp., Hornyánszky, 1901., 188.
6. kép Neogrády Antal 29 szőlőfajtát ismertető akvarellje a kiállításon, középen a Szőlészeti Kísérleti Állomás makettje. Forrás: Engelbrecht Károly, *Magyarország szőlészete és borászata*, Magyarország a párisi világkiállításon, Bp., Hornyánszky, 1901., 189.
7. kép: 53. sorszámú tétel: a kék nyelvű ábrázolása egy Neogrády-nyomaton Forrás: Borászati Lapok melléklete, 1900–1914, pontos megjelenési idő ismeretlen
8. kép: Rohonczy Gedeon monogramja a gyöngyszigeti pincében Forrás: <https://novi-becej.travel/gyongysziget-es-rohonczy-gedeon-birtoka/?lang=hu> Letöltés: 2024.10.24.
9. kép: Kiállított borok a magyar borászati kiállítás installációjának fülkéjében Forrás: Engelbrecht Károly, *Magyarország szőlészete és borászata*, Magyarország a párisi világkiállításon, Bp., Hornyánszky, 1901., 190.
10. kép: Szigeti Sándor féle szénkénegező a Tokaji Múzeum kiállítási anyagában. Forrás: Tokaji Múzeum
11. kép: A díjátadó ceremónia ünnepélyes keretek közt zajlott. Forrás: The Art Journal, The Paris Exhibition 1900, 305.
12. kép: Bronz medál elő- és hátlapja. Átmérő: 64 mm Forrás: <https://www.vatera.hu/katalogus/a-parizsi-vilagkiallitas-emlekerme-1900-3236571812.html> Letöltés: 2024.10.24.
13. kép: Levélszekrény rovat Forrás: Borászati Lapok, 1901. május 5. 430.
14. kép: Az Adriányi birtokok elhelyezkedése Forrás: saját szerkesztés, mapy.cz

15. kép: Adriányi Kálmán borospalackjainak tulajdonjegyei Forrás: PAP Miklós, *Tulajdonjegyes üvegek a Hegyalján*, A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 25-26. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1988., 647.

16. kép Borsai Miklós Tokaji aszúja 1876-ból. Forrás: <https://real-i.mtak.hu/15689/>

17. kép: A szecessziós Borsai villa Mádon. Forrás:

<https://www.darabanth.com/hu/gyorsarveres/319/kategoriak~Kepeslapok/Magyarország~2500005/Mad-Borsai-villa->

[fl~II830164/?utm_source=affiliate&utm_medium=mutargy&utm_campaign=allando](https://www.darabanth.com/hu/gyorsarveres/319/kategoriak~Kepeslapok/Magyarország~2500005/Mad-Borsai-villa-fl~II830164/?utm_source=affiliate&utm_medium=mutargy&utm_campaign=allando) Letöltés: 2024.10.23.

18. kép: Zimmermann Lipót és fia boroscímke 1905-ből. Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum [KF_71_816_1_02]

19. kép : Kovácsy Ferenc boroscímkéje a megnyert érmeikkel Forrás: Sárospataki Múzeum

20. kép: Kovácsy Ferenc fém reklámtáblája Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum [KT_1975.297.1.]

21. kép Rothfuchs János gyógyszerháza Tokajban korabeli képeslapon Forrás:

<https://www.darabanth.com/en/online-auction/373/categories~Postcards/Hungary~1500004/Mad-Borsai-villa-gyerekek-Borsai-Miklos-jelentos-bornagykereskedo-EK~II1816961> Letöltés:

2024.10.22.

22. kép: gróf Wolkenstein Oswald bodrogkeresztúri kastélya, napjainkban idősek otthona Forrás: *Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely*, Bp., Országos Monográfia Társaság, 1905 (Magyarország vármegyéi és városai), 26.

Tartalomjegyzék

Röviden a világkiállítások 19. századi történetéről.....	4
Az 1900-as párizsi világkiállítás	4
Magyarország részvétele az 1900-as párizsi világkiállításon.....	5
A szőlészet és borászat reprezentációja a világkiállításon.....	8
Magyarország szőlészete és borászata a világkiállításon	10
A századfordulós párizsi kiállítás előzménye, a Millenniumi Kiállítás – 1896.....	12
1900. Párizs: A magyar szőlészeti és borászati kiállítás ismertetése.....	16
Időszaki borszőlőversenyek	20
Nemzetközi Szőlészeti Konferencia.....	22
A magyar borászat bemutatkozása a világkiállításon.....	22
Nemzetközi bor-, égetett szeszesital- és likőrkereskedelmi konferencia	23
A szőlészeti- és borászati technológia reprezentációja Párizsban	24
A szőlészeti, borászati kiállítás értékelése.....	25
A zsűri beszámolója és értékelése	25
A Borászati Lapok összefoglalója	26
Díjazások a világkiállításon.....	27
A tokaji borvidék borászati vonatkozású reprezentációja és díjazottjai	28
A kertészeti kiállítás (VIII. csoport)	37
A világkiállításon való részvétel hatásai a tokaji szőlészet, borászat szempontjából.....	38
Összefoglaló	38
Bibliográfia.....	40
Képjegyzék.....	43